SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

Vol. I

Timişoara, 2009

Coordonatori:
Prof. univ. dr. VASILE D. ŢÂRA
Prof. univ. dr. ILEANA OANCEA
Prof. univ. dr. SERGIU DRINCU

Volum alcătuit în colaborare cu Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad,
Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale

Coordonatorul volumului:
Pof. univ. dr. IONEL FUNERIU

Redactor de volum:
Lector univ. dr. VOICA RADU

Colecţia *Philologica*
Coordonatorul colecţiei: Lector. univ. dr. MIRELA BONCEA

Philologica Banatica apare de două ori pe an

Coperta: DAN NIŢU
Tehnoredactare computerizată: LADISLAU SZALAI

ISSN 1843-4088

Sumar

I. Istoria limbii. Dialectologie

INFINITIVUL SCURT ÎN LIMBA ROMÂNĂ (PRIVIRE DIACRONICĂ)

Silvia PAŞCU

Infinitivul în limba română, provenit din limba latină, are două forme: *cântare* (numită „infinitiv lung”) şi *cânta* (numită „infinitiv scurt”). Formele de infinitiv cu sufixul *-re* (*cântare*) au devenit substantive, consolidându-şi caracterul nominal.

Numeroşi lingvişti au încercat să explice apariția infinitivului scurt în limba română. Au existat două orientări în acest sens, susținute cu argumente şi dovezi pertinente:

a) apariția infinitivului scurt prin influența unor modele străine, mai exact, un model slav;
b) apariția infinitivului scurt prin acțiunea unor factori interni, de natură fonetică, morfo-sintactică şi lexicală.

Înainte de a realiza o trecere în revistă a principalelor opinii contradictorii ale autorilor ce se înscriu în cele două orientări, trebuie să menționăm că am întâlnit şi o a treia explicație a fenomenului (mai puțin reprezentată). Aceasta susține existența fenomenului în epoca latină. După T. Cipariu[1], explicația ar sta în existența unor compuse ca: *illecet, scilicet, videlicet,* în care se recunosc formele scurte ale verbelor *ire, scire* si *videre.* De asemenea, Fr. Miklosich şi B.P. Haşdeu au considerat fenomenul drept unul vechi, datorită prezenței unor forme scurte de infinitiv în alte limbi şi dialecte romanice (provensală, dalmată, unele dialecte italiene şi retoromană):

---

[1] Timotei Cipariu *apud* Jacques Byck *Studii şi articole,* Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1967.

friul. *businà* < lat. *bucinare;*
n. prov. *caucá* < lat. *calcare;*
mil. pav. piem. *lusí* < lat. *lucire*[2].

Prezentarea celor două orientări principale se dovedeşte a fi de maximă necesitate pentru formarea unor opinii documentate în ceea ce priveşte fenomenul de pierdere a sufixului *-re* şi de formare a infinitivului scurt.

1. Apariția infinitivului scurt prin influența unor modele străine, mai exact, un model slav

M. Křepinský[3] susține posibilitatea influenței limbilor sîrbo-croată sau bulgară, limbi în care are loc fenomenul scurtării infinitivului prin apocopa silabei *-ti* în anumite construcții: *biti štъ* devenit in bg. *bi štъ*. Fenomenul din aceste limbi ar fi contribuit la apariția infinitivului scurt în română.

P. Beneš[4] se întreabă dacă se poate vorbi despre „o lege care a început să acționeze în limba română sub influența limbii slave." Pornind de la ipoteza că terminația *-re* a infinitivului dispare pe calea dezvoltării naturale a limbii latine în limbile romanice, autorul arată că, în franceză, verbele de conjugarea I nu păstrează în pronunție *r* final (*chanter*) şi că în retoromană, terminația *-re* a dispărut la conjugarea I şi a II-a. Autorul observă, însă că, în celelalte limbi romanice, pierderea lui *-re* nu este consecventă ca în română şi propune căutarea cauzelor care au dus la acest fenomen în română. Fenomenul s-ar fi desfăşurat la început la conjugarea a IV-a, în care erau

---

[2] Jacques Byck, *Studii şi articole,* (ed. cit.), p. 145-150.
[3] M. Křepinský, apud Pavel Beneš, *Încrucişarea latino-slavă în formarea infinitivului românesc* în „Studii şi cercetări lingvistice", 1955, p. 260.
[4] Pavel Beneš, *art .cit.*, p. 255-263.

încadrate cele mai multe verbe slave. Astfel, la verbele slave terminate în *-titi (platiti, postiti)*, prin haplologie s-a produs scurtarea infinitivului. Prin analogie, scurtarea s-a extins şi la celelalte verbe slave de conjugarea a IV-a: *izbiti, topiti.* Infinitivele verbelor latine au redus, astfel, terminația *-re* prin echivalarea acesteia cu *-ti* slav. A existat o perioadă în care verbele cu *-ti* şi cele fără *-ti* au circulat paralel în limbă (*platiti-plati*), fenomen întâlnit şi în limbile latine în cazul perechilor de verbe de tipul: *auzire - auzi.* Extinderea formei slave fără *-ti* a dus la o folosire mai frecventă a formelor latine fără *-re.* De asemenea, poziția slabă a infinitivului românesc din punct de vedere sintactic ar fi contribuit la pierderea terminației infinitivale.

Pe de altă parte, Beneš consideră că formarea infinitivului scurt nu ar fi un proces împrumutat din alte limbi (slave sau romanice), deoarece, în general, se împrumută cuvinte, sufixe cu tot cu cuvintele din care fac parte, sensuri etc. Astfel, împrumutarea unui procedeu fonetic, precum scurtarea infinitivului, pare imposibilă.

Concluzia lui Beneš este că avem de-a face cu o încrucişare a elementului latin cu cel slav în privința infinitivului românesc. În sprijinul acestei afirmații, autorul arată că sufixul *-re* contribuie la formarea unor substantive verbale, des folosite : *fire, avere, filetare*, substantive care ar releva cel mai bine încrucişarea elementului latin cu cel slav. Sufixul latin *-re* se poate adăuga atât unei teme latine (*a transforma – transformare*), cât şi unei teme slave (*a iubi – iubire*). Forma *citire* este una specială, deoarece terminațiile *-ti* si *-re* sunt la origine terminații infinitivale echivalente[5].

---

[5] *Ibidem*, p. 260-262.

Este, de asemenea, important să menționăm că autorul contrazice posibilitatea unei pierderi depline a infinitivului lung cu valoare verbală şi susține ideea unei disparitii treptate a acestuia. Infinitivul lung este păstrat ca formă arhaică, uneori chiar dialectală, şi se foloseşte în forma condiționalului (când e inversă) în locuțiuni care exprimă o dorință sau o înjurătură: *fire-ar fi a dracului*[6], *dare-ar Dumnezeu*[7], *rămîneare-aş păgubaş de dînsul să rămîn*[8], *de-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de vec*[9].

Ivan Gălăbov[10] indica influența scurtării infinitivului din graiurile bulgare de nord, fenomen produs în secolul al XI-lea şi al XII-lea. Pătrund, astfel, în română forme de infinitiv scurt din bulgară, extinzându-se prin analogie şi în română opoziția dintre infinitivul scurt verb şi cel lung substantiv verbal (bg. *topi* – infinitiv verbal şi bg. *topiti* – infinitiv nominal). Formelor bulgare de infinitiv scurt le corespund forme lungi în *-re*: *topire, clătire, lovire* etc.

Al. Rosetti[11] a realizat o scurtă prezentare a autorilor care au analizat fenomenul scurtării infinitivului. Rosetti arată că autori precum Křepinský, Beneš şi Vaillant susțin că infinitivul scurt din română (*cântare* > *cânta*) a rezultat din influența formelor scurte de infinitiv (fără *-ti*) din slavă. Procedeul

---

[6] Alexandru Rosetti, *Gramatica limbii române,* Editura Ziarului „Universul", Bucureşti, 1943, p. 67.

[7] *Ibidem*.

[8] Ion Creangă, *Harap Alb,* în *Poveşti. Povestiri. Amintiri,* Editura Unicard, Bucureşti, 2009, p. 26.

[9] *Ibidem*, p. 40.

[10] Apud Florica Dimitrescu et alii, *Istoria limbii române,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 328.

[11] Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 305.

scurtării infinitivului, în română, vine din graiurile de nord ale Bulgarei (Gălăbov), însă K. Mirčev (1962) susține că Gălăbov nu a adus suficiente probe în acest sens[12].

2. Apariția infinitivului scurt prin acțiunea unor factori interni, de natură fonetică, morfo-sintactică şi lexicală

J. Byck[13] considera apariția infinitivului scurt drept „un fapt al limbii române”, susținând că prezența fenomenului în unele limbi slave, în provensală, în retoromană, în numeroase dialecte italiene şi în dalmată, nu face altceva decât să confirme posibilitatea unei evoluții interne.

J. Byck afirmă că fenomenul în celelalte limbi este rezultatul unor circumstanțe fonetice, în vreme ce în română este vorba despre un proces de ordin lexical, morfologic şi sintactic. Având, la un moment dat, o singură formă pentru două valori diferite: *cântare* – verb la infinitiv (*începură a cântare*) şi *cântare* – substantiv (*am ascultat o cântare fermecătoare*), poate apărea nevoia de diversitate. Verbele de conjugarea I aveau sufixul infinitival omonim cu sufixul nominal -*are,* provenit din latinescul -*aria (caldaria* > *căldare* sau din latinescul -*ale (braciale* > *brățare).* Astfel, forma *cântare* a fost considerată ca derivând de la tema *cant-,* cu sufixul nominal -*are,* aşa cum *săritură* derivă de la tema verbală cu sufixul nominal -*itură.* Sufixul -*are* a devenit productiv, folosindu-se în derivarea unor nume de acțiune de la teme verbale, indiferent de conjugarea căreia aparțineau

---

[12] *Ibidem*.
[13] Jacques Byck, *op. cit.*, p. 145-150.

verbele: *născare, prînzare, zăcare.* Astfel, interpretarea formelor în *-are* ca substantive a determinat necesitatea creării unei noi mărci a infinitiului: vocala *-a.* Pentru conjugarea a IV-a, vocala *-i* devine marcă a infinitivului, iar pentru conjugarea a II-a şi a III-a, mai puţin productive, s-a realizat analogia cu conjugarea I şi a IV-a: *vedea* şi *zice* de la *vedeare* şi *zicere.*

Se poate afirma că *-a* a devenit un sufix al infinitivului verbal, iar *-are* un sufix substantival. Sufixul *-are* înlocuieşte celelalte terminaţii ale vechilor infinitive, devenite substantive nume de acţiune (*despărţire – despărţare, zăcere – zăcare*), şi tinde să înlocuiască şi alte sufixe nume de acţiuni (*investigaţie* din fr. *investigation* devine *investigare*)[14].

În ceea ce priveşte momentul apariţiei fenomenului, autorul arată că acesta este de dată recentă deoarece macedoromâna nu cunoaşte decât infinitivul lung devenit substantiv, iar meglenoromâna mai păstrează infinitivul lung cu valoare verbală, necunoscând infinitivul scurt. Vechile texte dacoromâne atestă coexistenţa celor două forme ale infinitivului cu valoare verbală: ***de a berea*** *şi* ***de a*** *ne* ***îmbrăca*** *noao nu apără Domnul, iară* ***a grăi*** *de acestea şi* ***a griji****, aceia apără*[15].

Al. Rosetti[16] contrazice explicaţia lui Byck referitoare la apariţia infinitivului scurt pe baza unor criterii româneşti, datorită necesităţii de diferenţiere între verb şi substantiv: *cânta* (vb.) – *cântare* (subst.). Argumentul adus de Rosetti este faptul că forma lungă a infinitivului a continuat să coexiste cu cea scurtă, fiind des utilizate în textele româneşti din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea. Procesul de substantivare a

---

[14] *Ibidem*.

[15] Diaconu Coresi, *Carte de învăţătură,* I, Bucureşti, 1914.

[16] Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, (ed. cit.), p. 305.

infinitivului lung se produce progresiv, cu începere din secolul al XVI-lea.

Ovid Densusianu[17] arată că apocopa sufixului *-re* se regăseşte în acelaşi timp în:

a) română: *-re* a dispărut din conjugare (*-are, -ere, -ĕre, -ire* s-au redus la *-a, -ea, -e, -i*), dar se regăseşte în formele substantivale ale infinitivului: *cîntarea, venirea, ascultarea;*

b) italiană: *-re* se pierde în cazul verbelor în *-are, -ere, -ire*, mai rar la cele în *-ĕre,* şi în special în lombarda occidentală, în piemonteză, genoveză, emiliană, romagnolă, în Marche, în Abruzzi şi Molise.

c) retică**:** infinitivele accentuate l-au pierdut pe *-re* în graiurile din Oberland, iar în Tirolul oriental, începând de la Greden, în Friul (ca în dialectele din Rovigno), forma cu apocopă se întâlneşte şi la verbele în *-ĕre.*

Autorul semnalează „o curioasă concordanță cu limba romînă" şi se întreabă dacă infinitivul cu apocopă din limba română este o răspândire a formei analoge din italiană şi din retică. Această ipoteză este dezmințită de existența unor urme ale infinitivului lung în româna veche, fapt ce arată că această formă a rămas în uz destul de mult timp: *Dumnedzeu e* ***de a fălosirea*** *(Psaltirea Hurmuzaki,* XCIII, 1)*; e toată lumea* ***de şerbirea*** *ție* (*ibid.* CXVIII, 91). Nesiguranța în folosirea infinitivului este evidențiată de Densusianu prin folosirea formelor *a grăi – grăirea* în cadrul aceluiaşi text (*Cazania,* 1581 – reproducerea textului Evangheliei lui Luca de către Coresi): *că stătu* ***de a grăi*** (p.374) şi *deaca încetă* ***de a grăirea*** (p. 376).

Densusianu propune o soluție de mijloc în ceea ce priveşte apariția infinitivului scurt în română. Aceasta ar fi ipoteza că

---

[17] Ovid Densusianu, *Istoria limbii romîne,* vol. I *Originile,* Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961, p. 148.

infinitivele scurte au existat încă în romanica balcanică, în italiană şi în retică, alături de formele lungi, în perioada în care cea dintâi nu se despărţise încă de celelalte. Pierderea sufixului *-re* ar fi, astfel, doar parţial datorată dezvoltării independente a limbii române.[18]

În ceea ce priveşte datarea fenomenului, autorul susţine că în secolul al XVI-lea infinitivul lung cu funcţie verbală supravieţuia numai în câteva cazuri, fiind înlocuit tot mai des de infinitivul scurt, fără sufixul *-re.*

Matilda Caragiu-Marioţeanu[19] susţine că româna comună continuă infinitivul prezent activ din latină, care era încadrat în sistemul verbal şi prezintă caracteristicile acestuia. Româna comună ar cunoaşte, după autoare, doar forma de infinitiv cu sufixul *-re*. Formele fără *-re* din dacoromâna actuală (*nu cînta, nu veni*) şi din istroromână (*nu căntå, nu veri*) sunt ulterioare. O dovadă a acestui fapt o constituie formele în *-reţi* din vechea dacoromână şi, ca arhaism, din unele graiuri dacoromâne actuale. Desinenţa în *-ţi* din româna secolului al XVI-lea (*nu lăsareţi, nu credereţi, nu iubireţi*[20]) a apărut ulterior, ca marcă a persoanei a II-a plural, forma fără *-ţi* specializându-se pentru persoana a II-a singular. După căderea terminaţiei *-re* a infinitivului lung *nu cəntare* a devenit *nu cənta; iar nu cəntareţi* a devenit *nu cəntaţi.*

Forma scurtă a infinitivului este deci ulterioară. În sprijinul acestei afirmaţii, autoarea aduce argumente precum: inexistenţa formei scurte în aromână şi meglenoromână şi păstrarea în dacoromâna veche şi în româna actuala a infinitivului lung cu valoare verbală în formele inversate: *dare-ai, fire-ar, dormire-ai.*

---

[18] *Ibidem*.

[19] Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Moduri nepersonale* în *Istoria limbii române,* vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1969, p. 276-279.

[20] Cf. Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 234-235.

Florica Dimitrescu[21] consideră că forma scurtă a infinitivului ar fi rezultat pe baza unor criterii interne, iar elementul care ar contrazice ideea modelului slav ar fi existenţa fenomenului şi în alte limbi romanice. Scurtarea infinitivelor slave nu constituie cauza fenomenului similar din română, ci, cel mult, o condiţie favorizantă.

Pe de altă parte, formele de infinitiv cu sufixul *-re* şi-au consolidat caracterul nominal, devenind în timp substantive. Acest proces începe încă din perioada românei comune, deoarece el este prezent în toate dialectele româneşti[22].

Date fiind însă diferenţele dintre dialectele româneşti, […], putem admite că scurtarea infinitivului reprezintă o inovaţie regională, posterioară epocii române comune şi independentă în cele două dialecte româneşti care o prezintă[23].

Francisc Király[24] susţine că infinitivul scurt se formează pe plan intern (nu în urma unei influenţe străine) în paralel cu procesul de substantivizare al infinitivului lung: *cîntare – cînta, lăudare – lăuda.* Nominalizarea este sprijinită şi de substantivele terminate în *-are: căldare, brăţare.* Autorul nu aduce însă argumente în favoarea opiniei susţinute.

Gheorghe Ivănescu[25] menţionează că în limba română primitivă, din secolul al VII-lea până în secolul al X-lea, sufixul *-re* de la infinitivul prezent (atât izolat, cât şi în forme

---

21 Florica Dimitrescu, *op. cit.*, p. 326-330.

22 În aromână, infinitivul cu sufixul *-re* apare doar cu funcţie nominală; în meglenoromână, funcţia nominală predomină; în dacoromână şi istroromână, se creează forme scurte fără *-re* în paralel cu formele lungi în *-re*, care şi-au consolidat treptat funcţia nominală.

23 Florica Dimitrescu, *op. cit.*, p. 327.

24 Francisc Király, *Istoria limbii române (Sinteză),* Tipografia Universităţii din Timişoara , Timişoara, 1984, p. 156.

25 Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române.* Ediţia a II-a, Editura Junimea, Iaşi , 2000, p. 234-235.

compuse) a căzut în unele dialecte (moldovenesc, muntenesc, crişean, maramureşean şi istroromân). Este vorba despre un proces de haplologie, care s-a produs în formele cu topică inversă ale condiționalului: *cîntare-reaş* > *cînta-reaş,* şi apoi *reaş cînta.*

G. Ivănescu afirmă că fenomenul este puțin probabil latinesc popular, deşi forma scurtă a infinitivului se regăseşte şi în limba retroromană şi în dialectele italiene de sud.

Valeriu Bălteanu[26] susține că scurtarea infinitivului s-a produs relativ târziu în română (în secolul al XVI-lea), astfel încât e mai greu de admis o influență slavă. Fenomenul pare a fi rezultatul interpretării finalei *-are* (de la infinitivul lung), ca sufix substantival. În acest caz, influența slavă a contribuit la consolidarea unei evoluții interne.

Marius Sala[27] menționează fenomenul pierderii sufixului *-re* în limba română (*mânca*, *vedea*, *culege, veni*), fără a face referire la cauzele acestuia. Autorul mai arată că forma lungă a infinitivului a fost substantivată (*mâncare*, *vedere*, *culegere, venire*) sau, foarte rar, apare în formele inversate de condițional prezent: *cântare-aş.*

Michaela Livescu[28] împarte în trei categorii autorii care susțin că fenomenul scurtării infinitivului este de influență slavă:

a) autori care arată că formele slave ca *plati, vesti* au apărut prin haplologia formelor *platiti, vestiti* (ca, de exemplu, Beneš);

---

[26] Valeriu Bălteanu, *Interferențe lingvistice româno-slave,* Editura Istru, Galați, 2004, p. 82.

[27] Marius Sala, *De la latină la română.* Ediția a II-a revăzută, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006, p. 128.

[28] Michaela Livescu, *Histoire interne du roumain: morphosyntaxe et syntaxe* în: Ernst Gerhard et alii, "Romanische Sprachgeschichte", 3. Teilband, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2006, p. 2679-2680.

b) autori care indică un model sârbo-croat sau bulgar, în perioada preliterară (ca, de exemplu, Křepinský şi Bourciez);
c) autori care vorbesc despre un model bulgar, la început prin folosirea infinitivului scurt ca imperativ negativ (ca, de exemplu, Gălăbov).

Michaela Livescu arată însă că în secolul al XIX-lea a apărut ideea că procesul de reducere a infinitivului ar avea la bază cauze interne. Fenomenul este un proces lexical, morfologic şi sintactic datorat necesității de a marca sensul verbal al infinitivului diferit de sensul nominal. Sufixul -*a*, de exemplu, devine sufix infinitival, în vreme ce -*are* devine sufix nominal.

După atenta prezentare a principalelor opinii privitoare la fenomenul în discuție, autoarea susține caracterul românesc al fenomenului de reducere a infinitivului:

„La coexistence des infinitifs longs à valeur verbale à côté de l'infinitif court prouve le caractère roman voir roumain du phénomène de la reduction de l' infinitif, qui a comencé après le Xe s., s' est généralisé en tant que système jusqu' aux XIIIe - XIVe s., en maintenant, en même temps, certaines formes longues comme variantes archaïques, dialectales, stylistiques ou positionnelles."[29].

3. Concluzii

În urma analizei diferitelor interpretări referitoare la scurtarea infinitivului românesc, susținem ideea unui proces intern, favorizat de fenomenul asemănător din limbile slave (pierderea sufixului -*ti*). Prezența fenomenului în alte limbi romanice nu face decât să contrazică ideea modelului slav.

---

[29] *Ibidem*, p. 2680.

În ceea ce priveşte datarea fenomenului de scurtare a infinitivului, ne alăturăm autorilor ce au indicat secolul al XVI-lea drept punct de pornire al acestuia.

Bibliografie

Bălteanu, Valeriu, *Interferențe lingvistice româno-slave,* Editura Istru, Galați, 2004.

Beneš, Pavel, *Încrucişarea latino-slavă în formarea infinitivului românesc* în „Studii şi cercetări lingvistice”, 1955.

Byck, Jacques, *Studii şi articole,* Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1967.

Caragiu-Marioțeanu, Matilda, *Verbul,* în *Istoria limbii române*, vol. II, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1969, p. 254-279.

Densusianu, Ovid, *Istoria limbii romîne,* vol. I *Originile,* Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961.

Dimitrescu, Florica, et alii, *Istoria limbii române,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.

Ivănescu, Gheorghe, *Studii de istoria limbii române.* Editura Junimea, Iaşi , 1989.

Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române,* Ediția a II-a, Editura Junimea, Iaşi , 2000.

Király, Francisc, *Istoria limbii române (Sinteză),* Tipografia Universității din Timişoara , Timişoara , 1984.

Livescu, Michaela, *Histoire interne du roumain: morphosyntaxe et syntaxe,* în „Romanische Sprachgeschichte”, 3. Teilband, Ernst Gerhard et alii, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 2006, p. 2646-2692.

Rosetti, Alexandru, *Gramatica limbii române,* Editura Ziarului „Universul”, Bucureşti, 1943.

Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

Sala, Marius, *De la latină la română.* Ediția a II-a revăzută, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006.

Stati, Sorin, *Verbul,* în *Istoria limbii române*, vol. I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1965, p. 166-214.

Vasiliu, Laura, *Verbul,* în *Gramatica limbii române,* vol. I, (Ediția a II-a revăzută şi adăugită), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963, p. 202-299.

Riassunto

Il presente lavoro non si propone di trovare la soluzione per la controversia che riguarda l'origine dell'infinito corto con valore verbale, ma di presentare diacronicamente le principali oppinioni che riguardano la formazione dell'infinito.

La letteratura di specialità divide, generalmente, gli autori interessanti del fenomeno in due: autori che sostengono l'influenza slava nella formazione dell'infinito corto (Křepinský, Beneš, Gălăbov) e autori che parlano di un fenomeno interno alla lingua romena (Byck, Densusianu, Caragiu-Marioțeanu).

SHORT INFINITIVE IN ROMANIAN (DIACHRONIC OVERVIEW)
(Abstract)

Key-words: *Romanian, grammar, infinitive mood, history.*

The present work does not intend to find the solution to the controversy around to the origin of the short infinitive with verbal value, but to present in a diachronic manner the main opinions regarding the formation of the infinitive. The literature generally divides the authors interested in the phenomenon into two categories: authors supporting the Slavic influence on the formation of the short infinitive (Křepinský, Beneš, Gălăbov) and authors who speak about an internal phenomenon of the Romanian language (Byck, Densusianu, Caragiu-Marioțeanu).

GRAIURILE ROMÂNEŞTI DE LA SUD-VEST DE TIMIŞOARA – PRIVIRE GENERALĂ

Mirela Zamilia DANCIU

Structura dialectală a dacoromânei, cauzele, precum şi vechimea ariilor dialectale, este o chestiune mult discutată de cercetători. Cei mai mulţi susţin că pe teritoriul ţării noastre s-ar vorbi subdialectele: muntean, moldovean, crişean, maramureşean şi bănăţean.

Graiurile cercetate aparţin subdialectului bănăţean, cel mai individualizat subdialect dintre subdiviziunile spaţiale ale dacoromânei, caracterizat atât prin conservarea unor arhaisme care s-au pierdut în celelalte graiuri, cât şi prin fenomene mai noi, datorate fie unor tendinţe interne, fie influenţelor externe.

Subdialectul bănăţean se vorbeşte în partea de sud-vest a teritoriului dacoromân, dar graiuri de tip bănăţean se vorbesc şi în Banatul iugoslav. A fost identificat ca varietate teritorială fundamentală în primele studii privind repartiţia dialectală a dacoromânei (G. Weigand, *Der Banater Dialekt*; S. Puşcariu, LR, I, *Privire generală*) şi recunoscut ca unitate dialectală bine determinată în cercetările ulterioare (E. Petrovici, *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza ALR*; R. Todoran, *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne*; G. Ivănescu, ILR), făcând parte din grupul nordic.

Unele izoglose ale fenomenelor caracteristice graiurilor dacoromâne de tip nordic şi celor de tip sudic traversează Banatul de la est la vest sau, uneori, de la nord-est la sud-vest, împărţind teritoriul lingvistic bănăţean în două arii, diferite în ce priveşte mărimea, contribuind astfel la individualizarea celor

două grupuri mari de graiuri: graiuri bănățene de nord şi, respectiv, graiuri bănățene de sud (V. Frățilă, *Probleme de dialectologie*; V. Țâra*, Despre structura dialectală a dacoromânei*; I. Faiciuc, *Graiurile din N-V Banatului. Consonantismul*).

În graiurile din jumătatea de nord a Banatului se pot distinge, de asemenea, două subdiviziuni mai mari: graiurile nord-est-bănățene (N. Mocanu, ***Riu, friu, briu, griu*** *etc. Răspândirea actuală în graiurile bănățene*) având atât unele trăsături proprii, cât şi particularități comune cu graiurile din S-V Transilvaniei şi din S-E Crişanei şi graiurile nord-vest-bănățene, situate în zona subcolinară şi a câmpiei joase din nord-vestul Banatului (cf. şi TDR).

Graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara, între care se numără şi cele cercetate de noi, se încadrează în aria celor nord-vest-bănățene de la sud de Bega şi prezintă aproape toate caracteristicile atribuite subdialectului bănățean, dar şi unele proprii.

Vom regăsi deci în graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara majoritatea particularităților ce se atribuie obişnuit subdialectului bănățean, având unele caracteristici comune cu graiurile bănățene de sud, de sud-vest, de est şi de nord-est.

În **fonetică**:

- stadiul mai vechi de evoluție a unui *a* neaccentuat în cuvinte moştenite: *blăstămá*, *părⁱḗḱⁱĕ*, *părⁱḗćĕ*, *răđíca*; în împrumuturi: *năcáz*, *nărᵘóc*, *ostăńi*; în formații româneşti vechi: *mulțămi*;
- *i* nesincopat în: *pⁱḗrină*, *đirịḗpt*, *înđirịḗpt*;
- *î* inițial păstrat în: *ímblu*, *ímplu*, *ínflu*, *íntru*;
- *u* etimologic conservat în formele verbului *a se desculța*: *mă dăscúlț*, *ćĕ dăscúlț*, *să dăscúlță*, *ńĕ dăsculțắm*, *vă dăsculțắț*, *să dăscúlță*;

- *u* etimologic (< *o* neaccentuat) conservat în formele verbului *a dormi*: *durmím*, *durmíț*, *am durmít*, *durmínd*; în *plumî́n*, *plumî́ń*, în verbele *a surupá*, *sufulcá* „sufleca”;
- grupul consonantic *mn* păstrat în *scamn*;
- *ń* (< *n* lat. + *e*, *i* în hiat, *i* flexionar, şi din împrumuturi) păstrat în: *călcî́ń*, *îŋcuńát, cúńĕ, tămî́ńĕ, rî́ńĕ*, *-oń*, *i̯ĕpuru̯óń*;
- sunetul *ḑ* conservat în elemente de continuitate: *mînḑ*, *grumáḑ*, *prînḑ*, *búḑă*, *rînḑă*, *máḑări̯ĕ*, *frúnḑă*;
- dentalele urmate de vocale anterioare africatizate în cuvinte precum: *ćínăr*, *lápćĕ*, *fráćĕ*, *frúnćĕ*, *viđĕ́m*, *vi̯ĕ́rđe*, *prínđe*.

Dintre particularitățile fonetice care nu se întâlnesc la nord de Bega sau apar doar insular, sporadic, fără să formeze arii consistente, se pot aminti:

- *ă* > *o* în *rogoşî́t*, *cotrî́nță*, pentru *răgoşî́t*, *cătrî́nță* (la nord de Bega);
- *o* > *u̯ǻ* în *Đu̯årđe* „Gheorghe” pentru *Đórđĕ* (la nord);
- accentul în *(h)áripă* pentru *harípă*, *ari̯ápă* (la nord);
- accentul în *păsáre*, *păsáră*, forme specifice acestor graiuri, pentru *pásăre* (în celelalte graiuri bănățene);
- conservarea lui *r* etimologic în prepoziția *pră*, în *feri̯ástră*, *curástră*, față de *pă*, *feri̯ástă*, *curástă*;
- *r* moale în *tăríță*;
- durificarea unor consoane: *m* în *mormî́nț* pentru *mormínț* (în nord); *b* în *bátă* pentru *bi̯átă* (în nord); *r* în *să întrḁ́bi̯ĕ* pentru *să întrḙ́bi̯ĕ* (în nord), în prefixul *pră-*, în *prăfríptă* pentru *prefríptă* (în nord),

în *să viđĕráḑă*; *t* în *şćopătắḑ* pentru *şćopătẹ́ḑ* (în nord); *n* în *să săńináḑă*;

- velara muiată *kʲ* în *puşkʲ*, *ui̯kʲ* pentru *puşć* „puşti”, *ui̯ś* (*uici*, pluralul lui *uică* „unchi”);
- varianta *făńínă*, față de *făi̯ínă* (la nord);
- bilabiala *b* cu reflex moale în forma *bărbʲẹ́ț* pentru *bărbáț* în celelalte graiuri;
- varianta *skip* „scuip” pentru *skípii̯* (la nord de Bega);
- *ĉ* nefricativizat în *ćocńẹ́şćĕ*;
- *v* dur în *văspárʲ* „viespe”;
- sinereza în *măşćóń* pentru *măşćiu̯óń* (la nord de Timiş), fenomen caracteristic graiurilor sud-bănățene;
- consonantizarea lui *u̯* în *capt* „caut”, fenomen specific ariei dintre Timiş şi Bârzava;
- diftongul *i̯a* < *e̯a* în *colʲáşă*.

În **morfologie**:

- flectivul *eauă* (< lat. *ella*) păstrat în cazul unor substantive precum: *stáu̯ă*, *măsáu̯ă*, *cățáu̯ă*, extins şi la: *ńáu̯ă*, *curáu̯ă*;
- genul feminin al unor substantive care, în limba literară sau în alte graiuri, au alt gen: *flúieră*, *răkíi̯e*;
- forme de singular refăcute: *oki̯ẹ́ț*, *părẹ́ț* (*o căḑút un părẹ́ț*);
- frecvența tuturor modalităților de realizare a cazurilor oblice: genitivul format atât analitic (cu ajutorul prepozițiilor *de*, *la* şi *de la*, precum şi cu ajutorul articolului proclitic *lu*: *în vîrv dă munćĕ*, *în fáța la cásă*, *sîta dă la mu̯áră*, *părínțî lu fátă*), cât şi sintetic: *pomána pórcului* , *săptămî́na núnțî*; dativul

exprimat prin procedee analitice, cu ajutorul prepozițiilor *la*, *către* + Ac., sau cu ajutorul articolului proclitic *lu* + N.: *să dă túrtă la veśíńĕ*, *spúńĕ cắtră mińĕ*, *i̯-o dat lu fátă*;

- clasa adjectivului îmbogățită cu unele adjective invariabile: *bráun*, *líla, vînăt-vi̯ĕ́rđĕ*;
- pronumele nehotărâte specifice, precum compusele: *mằcarśíńe*, *mằcarśé*, *śìnĕgóđĕ*, *śègóđe*, locuțiunea pronominală *tot natu*;
- unele verbe aparțin altor conjugări: *a scria*, *a trebuia*, *a mirosa*, *a rămânea*;
- verbul *a fi* cu un mod aparte de conjugare la indicativ prezent: *io mi-s*, *noi ni-s*, *voi vi-s*, *i̯estă*, *îi̯*, *îs*;
- mobilitatea lui *v* inițial din forma auxiliarului la viitor: *m-oi̯ duśĕ*, *ń-om întâlńi*, *tu-i̯ vi da*;
- existența la verb a categoriei gramaticale a aspectului, realizat cu ajutorul prefixelor *do-, pro-* *(pre-*, *preo-)* şi *ză-*: *am domîncat*, *am dogătat*, *m-o pròntórs bo̯ala*, (*răchie*) *prăfriptă*, *a (se) zăuita*, *a zogoni* (< *zăgoni*).

Studierea **lexicului**, prin bogăția şi varietatea materialului, ridică probleme speciale în ceea ce priveşte componența sub raport etimologic, precum şi în ceea ce priveşte repartizarea geografică a elementelor lexicale.

Fiind vorba de un grai prin excelență conservator, se întâlnesc numeroase arhaisme lexicale: *ai* „usturoi” (< lat. *alium*), *anțărț* “acum doi ani” (< lat. *anno tertio*), *a cure* “a alerga” (< lat. *currere*), *foale* “burtă” (< lat. *follis*), *neaua* “zăpadă” (< lat. *nix, nivem*), *hoară* “orătănii” (< lat. *ovaria*), *păcurar* “cioban” (< lat. *pecorarius*).

Prezența elementelor lexicale sârbocroate în graiurile de la sud-vest de Timişoara, inexistente sau slab reprezentate în celelalte graiuri dacoromâne, este rezultatul poziției geografice, precum şi al raporturilor lingvistice româno-sârbocroate favorizate de mişcări de populație, în special prin aşezarea unor comunități sârbeşti în Banat.

Astfel, întâlnim termeni precum: *avlie* "curte" (< scr. *avlija*), *buieđe* "buruiană" (< scr. *bujad*), *căpară* "aconto" (< scr. *kapara*), *đivăr* "vornicel" (< scr. *dever*), *gost* "musafir" (< scr. *gost)*, *marvă* "vită, animal" (< scr. *marva*), *podrum* "beci" (< scr. *podrum*), *răchie* "țuică" (< scr. *rakija*), *slastă* "mâncare de dulce" (< scr. *slast*).

Influența limbii maghiare a fost mult mai slabă decât asupra graiurilor transcarpatice, deoarece stăpânirea maghiară în Banat nu a avut aceeaşi durată şi intensitate ca în Transilvania. Majoritatea cuvintelor de origine maghiară se întâlnesc în graiurile vorbite în Transilvania şi, prin urmare, nu sunt semnificative pentru caracterizarea acestor graiuri. Sunt întâlniți termeni precum: *boactăr* „paznic" (< magh. *bakter*), *firiz* "fierăstrău" (< magh. *fűrez*), *hibă* „defect" (< magh. *hiba*), *piparcă* „ardei" (< magh. *paprika*), *şcătulă* „cutie" (< magh. *skatulya*), *şogor* „cumnat" (< magh. *sogor*), *țîdulă* „bilet" (< magh. *cedula*), *uiagă* „sticlă" (< magh. *űveg*).

Datorită colonizărilor ce au avut loc în sec. al XVIII-lea cu populație germană din toate regiunile Germaniei, dar mai ales din sudul şi vestul ei, din Alsacia şi Lorena, influența germană îşi face simțită prezența în domeniul culturii materiale, comerț, obiecte de uz casnic, armată, precum şi în alte domenii: *credenț* „dulap de bucătărie" (< germ.-austr. *Kredenz*), *damf „ abur"* "(< germ. *Dampf*), *farbă* „vopsea" " (< germ. *Farbe*), *piglais* „fier de călcat" "(< germ. *Bügeleisen*), *sfetăr* „jachetă" (< germ. *Sweater*), *şlaier* „voal de mireasă"

(< germ. *Schleier*), *şpais* „cămară” (< germ. *Speise*), *şnaidăr* „croitor” ”(< germ. *Schneider*), *ţug* „tren” (< germ. *Zug*).

În ultimele decenii, în graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara au pătruns numeroase cuvinte din limba literară. Acţiunea limbii literare asupra „variantelor teritoriale” este o tendinţă generală şi actuală, generată de o mulţime de realităţi social-istorice ale epocii contemporane. Astfel, au pătruns în grai o seamă de neologisme: *angajament*, *aproximativ*, *aragaz*, *aspirator*, *beneficiu*, *chirurgie*, *detaşament*, *evacuare*, *etate*, *fotbal*, *interne*, *microbi*, *minister*, *procente*, *proces-verbal*, *profita*, *repartiţie*, *responsabil*, *telefon*, *televizor*, *sesiune*, *viziona*. La acelaşi vorbitor pot apărea însă perechi sinonimice alcătuite din termenul regional şi cel din limba normată: *cocie* / *căruţă*, *cucuruz* / *porumb*, *curechi* / *varză*, *turtă* / *prăjitură*.

Graiurile de la sud-vest de Timişoara prezintă numeroase elemente comune cu graiurile nord-vest-bănăţene: *cocostîrc* „barză”, *cîrśeag* „ulcior”, *măsai* „faţă de masă”, *mereu* „încet”, *şăgîrţ* „ucenic”, *tişlăr* „tâmplar”, *uică* „unchi”, dar şi cu graiurile din Oltenia: *cloţă* „cloşcă”, *cotăriţă* „coş din nuiele”, *lăcezi* „leaţuri” şi din Transilvania: *cadă* „putină”, *śiopor* „turmă”, *păcurar* „cioban”, *socăĉiţă* „bucătăreasă”, *tolcer* „pâlnie”.

În privinţa formării cuvintelor, cel mai folosit procedeu în graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara este derivarea, mai productivă fiind cea cu sufixe.

După cum s-a putut constata din cele spuse mai sus, lexicul graiurilor româneşti de la sud-vest de Timişoara este bine individualizat. El păstrează elemente conservatoare, dar, în acelaşi timp, are şi un caracter inovator, fiind supus mereu schimbării.

În ceea ce priveşte denominaţia din sud-vestul Timişoarei, s-au distins două sisteme care, deşi sunt independente, se influenţează reciproc: sistemul oficial şi cel popular.

Sistemul oficial presupune o construcție alcătuită din numele de familie şi numele de botez. Numele de familie, purtat de toți membrii aceleiaşi familii, este un element fix şi ereditar. Unele nume apar consecvent în localitățile anchetate, dar există şi nume care apar în prima parte a perioadei de referință, mai târziu dispărând din fondul activ: *Minda*, *Savu*, *Stănilă*, *Cotoi*, *Pescuț*, *Vernicu*, *Liparcă*, precum şi nume ce apar mai târziu şi sunt folosite până astăzi: *Grad*, *Adam*, *Strutin*, *Călin*, *Bogdan*, *Martin*, *Anca*, *Sanda*.

O categorie de nume de familie este cea formată cu ajutorul sufixului patronimic *-escu* adăugat la un nume de botez: *Nicolescu*, *Vasilescu*, *Petrulescu*, *Teodorescu*; la porecla sau supranumele capului familiei: *Morărescu*, *Păunescu*, *Ursulescu*. Tot cu ajutorul sufixelor *-ean*, *-eanțu* se formează nume de familie ce provin de la numele satului sau locului de origine a persoanei: *Ardelean*, *Bocşan*, *Giulvezan*, *Mărgineanțu*, *Moldovan*, *Mureşan*. Unele nume de familie reprezintă nume de popoare: *Neamțu*, *Rusu*, *Sârbu*.

Denominația populară prezintă două formule: una alcătuită din numele de botez al individului urmat de numirea neamului, familiei sau numai a tatălui sau a soțului: *Titi a lu Mălaimare*, *Vasile a lu Nechifor*, *Petrică a lu Tomoioagă*, *Eva a lu Simion*; alta formată din numele de botez al celui numit, urmat de o apoziție ce reprezintă supranumele sau porecla, fie a familiei, fie a sa: *Ioan Fârcea*, *Mioara Bolobiță*, *Gheorghe Păun*, *Mihai Copil*, *Tina Capra*.

Numele de botez sau prenumele reprezintă temelia onomasticii. Se pot clasifica în două mari grupe: creştine sau hagiografice şi laice. Cele mai frecvente nume sunt cele creştine. Acestea, la rândul lor, pot fi subîmpărțite în alte categorii: străvechi populare: *Florea*, *Florica*, *Paul*; cărturăreşti sau calendaristice: *Avram*, *Ilie*, *Moise*, *Adam*, *Cristian*, *Gheorghe*; create de popor: *Florea*, *Nică*, *Iovan*, *Ianoş*.

Cele mai frecvente nume de botez înregistrate au fost: *Ion*, *Gheorghe*, *Vasile*, *Nicolae*, *Ana*, *Maria*. Se poate constata însă o tendință de înnoire, de modernizare a numelor de botez, tendință ce ar avea ca sursă originea latină, proveniența cultă occidentală, romanică şi germanică, precum şi proveninţa cultă românească, având ca izvor de inspirație istoria şi literatura națională, derivate sau hipocoristice ale numelor româneşti vechi sau moderne, prenume aduse ca inovații dintr-un ținut în altul, substantive comune româneşti. Astfel, onomastica graiurilor cercetate s-a îmbogățit cu prenume precum: *Horia*, *Mircea*, *Răzvan*, *Călin*, *Cătălin*, *Lia*, *Monica*, *Rodica*, *Anda*, *Leni*, *Dinu*, *Codruța*, *Crina*, *Dorian*, *Violeta*, *Camelia*. La acestea se adaugă prenumele moderne preluate din materialul mass-media şi din cel audio-vizual: *Andrada*, *Casiana*, *Mirela*, *Petronela*, *Robert*, *Raul*, *Zamilia*.

În privința poreclelor şi supranumelor – elemente considerate ca aparținând sistemului popular de denominație – terminologia nu este unitară, folosindu-se când ambii termeni, când numai unul dintre cei doi. Unii cercetători reduc sfera poreclei, considerând-o de la un moment dat supranume (I.-A. Candrea, Şt. Paşca, Aurelia Stan, Doina Grecu, I. Roşianu, Al. Cristureanu etc.), alții o înlătură complet, înlocuind-o cu supranume – subiective sau obiective, ironice sau neutre – (V. Țâra, M. Homorodean, N. Mocanu), iar alții dau întâietate termenului de poreclă, care poate fi afectivă sau nu, se poate referi la o calitate sau un defect, îşi poate schimba cu timpul valoarea semantică (Al. Graur, O. Vințeler, Emese Kis, Maria Groza, Margareta Purcar-Guşeilă etc.).

Supranumele aparținând sistemului antroponimic din localitățile anchetate pot fi grupate în mai multe categorii, în funcție de caracterul lor (afectiv – ironic sau neafectiv – neutru) şi de originea lor semantică. Unele supranume au explicații nesigure sau neverosimile, iar altele chiar nu pot fi explicate. Supranumele ironice iau naştere datorită nevoii pe

care o simt membrii fiecărui grup social de a-i satiriza pe cei care au defecte morale sau fizice criticabile, iar cele neironice, având o funcție strict denominativă, sunt generate de cauze care nu vizează satirizarea indivizilor.

Supranumele au un important rol antroponimic deoarece, prin varietatea lor şi mai ales prin calitatea lor de a fi expresive, sugestive, servesc, pe lângă nume, ca un mijloc în plus de deosebire şi de identificare a indivizilor.

Persoanele străine intrate în localitățile anchetate în ultimii ani, precum şi persoanele ce aparțin minorităților conlocuitoare nu au supranume. Astfel, în localitatea Denta unde se găsesc, în număr mare, sârbi şi bulgari, există un număr redus de supranume. Supranumele sunt importante pentru completarea fizionomiei regionale a graiului din regiunea anchetată.

Tezaurul antroponomastic se îmbogățeşte cu ajutorul derivării cu sufixe, dintre care cele mai productive sunt: *-a*, *-ache*, *-an*, *-anu*, *-ar*, *-aş*, *-ean(u)*, *-el*, *-escu*, *-ic*, *-ov*, *-ovici*, *-uț*.

Toponimia poate fi socotită drept "istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări şi fapte mai mult sau mai puțin vechi" (I. Iordan, *Toponimia românească*, p. 2).

Din parcurgerea materialului toponimic, reiese că majoritatea toponimelor din zona anchetată au fost create de români de la elemente lexicale româneşti sau slave, de la antroponime româneşti, slave sau germane, precum şi prin derivare toponimică. Toponimele sunt în strânsă legătură cu formele de relief, deoarece „primele forme sau fenomene geografice care primesc nume sunt, fie cele care prezintă o valoare economică în viața omului, fie cele care, prin dimensiunile, conformația sau poziția lor în ambianța geografică în care se aflã, sunt de natură să impresioneze de la început, şi cel mai mult, o populație care vine din altă parte şi se aşază în această regiune" (I. Iordan, *Toponimia românească*, p. 15).

Numele de locuri din zona cercetată au la bază apelative care descriu relieful regiunii: *Deálul Máre*, *Dâlmă*; care fac referiri la vegetația sau fauna existentă: *Pădúre*, *Dudăríe*, *La Orezăríe*, *Bostănísţe*, *Drúmu Vácilor*, *La Fântâna Porceáscă*; la diversele căi de comunicații: *Drúmu Ghiédului*, *Socácu Forgónilor*; la construcții şi amenajări sau la unele aspecte social-economice: *Moára Terézia*, *La Transformatór*, *Cócinile*, *Particulári*.

Toponimele de origine antroponomastică sunt mai frecvente decât cele provenite de la entopice: *Bécăr*, *Cicálă*, *Isác*, *Mínda*, *Măieroáńe*, *Jurcóń*, (*Fântâna lu*) *Achím*, (*Cótu*) *Mărcónilor*, (*Fântâna la*) *Mítru Sârbu*, (*La*) *Válter*, (*La*) *Găránciu*.

Cunoaşterea structurii numelor de locuri ne ajută să aflăm vechimea acestor toponime, precum şi să le putem interpreta din punct de vedere etimologic şi sintactic. Numele topice înregistrate în zona cercetată pot fi împărțite în două mari categorii: toponime româneşti de origine românească şi toponime româneşti de origine străină. O parte din numele de locuri înregistrate sunt de origine slavă: *Lanca -Bírda* < top. scr. *Lanka-Brdo* (< scr. *brdo* „deal” + *lànak*, gen. *lanka*, diminutivul lui *lân* „in”), *Lap* < top. srb. *Lap* < *lâp* „pământ moale; teren mlăştinos; noroi”, *Belulóza* < top. scr. *Bjeloloza* “viță de vie cu struguri albi” (RJA); germană: *Erzațgarten* < top. germ. *Ersatzgárten* „grădină suplimentară”, *Boámfel* < germ. *Baumfeld* “câmpul copacului”, *Uberlándul lui Iósim* < germ. dial. *Uberland* „teren, proprietate care nu poate fi vândută sau împărțită”; sau de origine maghiară: *Sîgiéd* < magh. *sziget* „insulă”.

Având în vedere structura numelor topice, acestea ar putea fi clasificate în toponime simple şi toponime compuse. Toponimele simple, la rândul lor, pot fi primare: *Bazín*, *Cetáte*, *Dóctoru*, *Izláz*, *Livézi*, *Pădúre*, *Pod*, *Slătini* şi derivate sau secundare: *Borceánă*, *Cremenísţe*, *Dudăríe*, *Dibingióń*, *Slătinioáre*.

Numele topice compuse sunt cele alcătuite din două sau mai multe componente. Ele se caracterizează prin unitate de sens şi funcție denominativă unică. Determinantul are funcție de diferențiere. Acesta poate fi un apelativ, un toponim sau un antroponim. Toponimele compuse pot fi clasificate pe baza a trei criterii: semantic, morfologic şi sintactic. Ținând cont de criteriului morfologic, ca principal criteriu de clasificare a toponimelor, toponimele compuse din localitățile cercetate prezintă structuri de tipul: ***Substantiv* + *substantiv***: *Canálul Ir*, *Râtu Cârciului*, *Cótu Mărcónilor*, *Deálu Gádului*, *Pústa Boilor*, *Fântâna la Búmbu*; ***Substantiv* + *adjectiv***: *Deálu Máre*, *Drúmu Máre*, *Grépcia Máre*, *Grépcia Mică*; ***Prepoziție* + *substantiv***: *La Álbu*, *La Grădínă*, *La Şcóli*, *La Crúci*, *La Şúşman*, *Pră Socácu lu Pădúche*; ***Prepoziție* + *substantiv* + *adjectiv***: *La Fântâna Róşie*, *La Pópa Nemțésc*.

Ținând seama de aspectele expuse *supra*, graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara constituie o *varietate* subordonată ierarhic subdialectului bănățean.

Bibliografie selectivă şi abrevieri bibliografice

Beltechi, E., *Almăj* = Eugen Beltechi, *Graiurile din Almăj: fonetica*, Timişoara, 1985.

Botoşineanu, L., *Graiul de pe valea superioară a Someşului Mare,* Iaşi, Editura Alfa, 2007.

Constantinescu, *DOR* = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, Bucureşti, EA, 1963.

Densusianu, *Hațeg* = Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului,* Bucureşti, Institutul de Filologie şi folclor, 1915.

DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean,* redactor coordonator Vasile Şerban, vol. I-II redactor Sergiu Drincu, vol. III-IV redactor Maria Purdela Sitaru, Timişoara, TUT, 1985-1988.

Faiciuc, *Consonantismul* = I. Faiciuc, *Graiurile din nord-vestul Banatului (Consonantismul),* Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2001.

Frățilă, *Contribuții lingvistice* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice,* Timişoara, Editura de Vest, 1993.
Frățilă, *Târnave* II = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnave*, Blaj, Editura Astra, 2005.
Găm., *Elemente* = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1974.
Iordan, *Toponimia* = I. Iordan, *Toponimia românească,* Bucureşti, EA, 1963.
Mării I, II = Mării, I., *Studiind elementul sîrbesc în lexicul graiului din Toager. Note* (I), în CL, X, 1965, nr. 2, p. 363-370; (II) în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 337-344.
NALR-Banat = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, *I*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Bucureşti, EA, 1980. *II*, 1997. *III*, 1998. *IV*, 2005.
Paşca, *ȚO* = Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Țara Oltului*, Bucureşti, Academia Română, „Studii şi cercetări", XXVI, 1936.
Petrovici, *SDT* = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, EA, 1970 (volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen şi I. Mării).
Rusu, *Olt. N-V* = Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetica. Consideratii fonologice*, Bucureşti, EA, 1971.
TDR = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984 (coordonator Valeriu Rusu).
Teaha, *Crişul Negru* = Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti, EA, 1961.
Țâra, *Şieu* = V. D. Țâra, *Graiul de pe valea superioară a Şieului (Transilvania)*, rezumatul tezei de doctorat, Timişoara, 1975.
Urițescu, *Sincronie şi diacronie* = Dorin Urițescu, *Sincronie şi diacronie. Fonetismul unor graiuri din nordul Banatului*, ediția a doua, revăzută şi adăugită, Cluj-Napoca, Clusium, 2007.
Weigand, *Banat/Jb* = G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Jahresber, III, 1896, p. 198-332 şi separat, Leipzig, 1896.

ROMANIAN IDIOMS SPOKEN SOUTH-WEST OF TIMIŞOARA – GENERAL VIEW
(Abstract)

Key-words: *Romanian language, idioms, the Banat sub-idiom, local idioms*

The article presents the results of an idiom-focused research in several localities situated south-west of Timişoara. The research highlighted the fact that in the local idioms spoken in the regions situated south-west of Timişoara we find most particularities which characterise, on the whole, the Banat sub-idiom. These particularities are presented in detail, by domains, in phonetics, morphology and vocabulary. The author also presents the system of persons' denomination, both the folkloric and the official ones. These aspects are completed by the toponymy of the places and localities investigated.

II. Lexicologie. Formarea cuvintelor

IL VOCABOLARIO DEGLI ACCADEMICI DELLA CRUSCA: PRIMA EDIȚIE

Despina-Elena GROZĂVESCU

Cea mai importantă contribuție adusă de *Accademia della Crusca* istoriei limbii literare italiene este bineînțeles abordarea lexicografiei, începând cu 1590. Chiar în acel an academicienii au început să discute despre modul de realizare a unui vocabular reprezentativ pentru limba toscană[1]. Se afirmă în Italia, odată cu activitatea lui Salviati, acea concepție care vede în limba secolului al XIV-lea (nu doar cea literară), perfecțiunea pierdută care trebuia recuperată în mod artificial, prin studiu: această atitudine, folosind un termen din secolul al XVIII-lea, este definită în istoria limbii italiene *purism lingvistic*.

Tezele lui Salviati vor constitui bazele primei ediții a *Vocabularului* intitulat, după mai multe încercări, *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, tipărit în 1612 la Veneția, de către Giovanni Alberti. Cuvintele şi exemplele sunt specifice limbii Trecento-ului italian, fără a ignora autoritatea operei lui Bembo, *Prose della volgar lingua*: "Nel compilare il presente Vocabolario (col parere dell' Illustrissimo Cardinal Bembo, de' Deputati alla correzion del Boccaccio dell'anno 1573 e ultimamente del Cavalier Lionardo Salviati) abbiamo stimato necessario ricorrere all'autorià di quegli scrittori, che vissero,

---

[1] Maurizio Vitale, *L'oro nella lingua. Contributi per una storia del tradizionalismo e del purismo italiano*, Milano-Napoli, Ricciardi, 1986, p. 97.

quando questo idioma pricipalmente fiorì"[2]. Ceea ce combăteau academicienii nu erau ideile lui Bembo, ci mai degrabă originea sa venetă, iar interesul suscitat de lucrarea bembiană şi prestigiul obţinut în epocă îi determină pe aceştia să facă apel la *Prose della volgar lingua*. Este adevărat că norma lui Bembo, ca şi cea a Academiei, susţinea scrierile celor *tre corone*, diferenţa constând în faptul că *i cruscanti* promovau şi autori trecentişti mai puţin cunoscuţi, fiind importantă doar originea lor florentină. Se ajunge astfel la introducerea în Vocabular a unor exemple luate din *volgarizzamenti* unor scriitori latini[3], precum acela al tratatului despre agricultură al lui Palladio, considerate incorecte din punctul de vedere al traducerii. Limba însă trebuia admirată, iar citatele meritau a fi luate în consideraţie, continuând astfel ideile lui Salviati.

Compilatorii *Vocabularului* nu erau nici lexicografi, nici lingvişti, ci funcţionari publici, clerici, profesori de drept sau filozofie şi câţiva literaţi minori ai epocii. Astfel că figura lui Salviati era necesară pentru a creşte importanţa şi prestigiul pe care deja îl oferea numele de *Accademia della Crusca, Vocabularului*[4].

La un an după moartea lui Salviati, în 1590, este ales ca simbol pentru Academie, *il frullone*, maşina folosită pentru cernerea făinii de tărâţe, şi ca moto versul lui Petrarca, „il più bel fior ne coglie", alegere care sugerează exact intenţia academicienilor de selecţie drastică a lexicului pentru Vocabular.

[2] Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, ediţia a II-a, Firenze, Sansoni, 1961, p.451.

[3] Aceste exemple sunt 25, după Maurizio Vitale, citat de Claudio Marazzini, *op. cit.*, p.172.

[4] De acest prestigiu se bucura mai ales în spaţiul florentin, dar, datorită noutăţii şi dimensiunilor unui asemenea vocabular, a ajuns să fie cunoscut şi apreciat în Italia şi Europa, mai ales în Franţa.

Elaborarea propriu-zisă a acestuia s-a făcut, cum am precizat mai sus, după învățăturile lui Salviati şi nicidecum pe baza criteriilor bembiene. Primii autori care furnizează exemple demne de luat în considerație sunt cele Trei Coroane ale Trecento-ului italian: Dante cu *Divina Commedia*, Boccaccio cu *Decameronul* şi Petrarca cu *Canțonierul*, iar când anumite cuvinte nu sunt reperabile în operele lor, se apelează şi la scriitori trecentişti mai puțin cunoscuți. Cu privire la folosirea cuvintelor, *Vocabularul* indică termenii specifici prozei şi cei specifici poeziei. Selecția cuvintelor se făcea de aşa manieră încât să reliefeze continuitatea idiomului florentin din Trecento cu cel modern; metoda consta în alegerea termenilor folosiți în limba vie a Florenței secolului al XVII-lea care se regăseau şi în scrierile trecentiste. Urmând această direcție, se ajungea până la exemple din manuscrise netipărite, fapt ce făcea aproape imposibilă acceptarea lor. De obicei, cuvintele neatestate sau citate din scriitori ce nu se bucurau de recunoaştere se regăseau în apendicele celor atestate în mod cert sau se făceau trimiteri la ele. Această practică a şi dus mai târziu la luări de poziție ale adversarilor Cruscăi. Iată câteva exemple date de Migliorini[5] cu definiții din versiunea on-line a primei ediții a Vocabularului Cruscăi[6]:

- *calappio* sau *galappio* citate sub *accalappiare* (a prinde în capcană/laț)

  "Rinchiuder nel CALAPPIO, che è trappola, o laccio insidioso, che si dice anche GALAPPIO. Lat. illaqueare. Qui per simil."

---

[5] Bruno Migliorini, *op.cit.*, p.451.

[6] De pe site-ul oficial al Academiei, Vocabolario: *http://vocabolario.biblio.cribecu.sns.it.*

Calappio s-a păstrat în dicționarele moderne, în timp ce forma cu sonorizarea vocalei inițiale, *galappio*, se întâlneşte numai în De Mauro[7], ca regionalism toscan, şi trimite cititorul tot la *calappio*.

- *carota* şi *carotaio* citate sub *cacciare*, în expresia *cacciar carote* ("a vâna morcovi"). "E per metafora ma in ischerzo, come Cacciar carote, cioè dare ad intendere altrui cose, che non sono.

Onde CAROTAIO colui, che fa ciò E CAROTA, è una radice rossa, o gialla, mangiasi cotta, e in insalata."

- *cifera* şi *gergo* sunt citate sub cuvântul *enigma*.

"Detto oscuro, che sotto'1 velame delle parole, nasconde senso allegorico.

Dante, Purgatorio canto 33. Che sol verranno questo enigma forte.

Dicesi anche, INDOVINELLO: ma propriamente INDOVINELLO e una proposta oscura, fatta ad altrui, acciocch' egli abbia ad assottigliar Io 'ngegno, per cavarne il vero senso, come. Quel, che 1' ha non la può dare, può ben darla, chi non 1' ha: che è la morte.

Aviamo ancora molti altri modi di dire oscuri, come CIFERA, che consiste in iscrittura di lettere, che non la 'ntendon se non coloro, tra i quali s' e convenuto, come le Scitale laconiche, scriver per numeri, ec.

E di simil fatta anche GERGO, che e un parlare oscuro, e sotto metafore, come la ingegnosa per la chiave, e la faticosa, per la scala, bracchi per birri: o, sotto allusione, come allungar la vita, o affogar nella canapa, per essere impiccato, o voci inventate, come

---

[7] Tullio De Mauro, *Il Dizionario della Lingua Italiana*, ediție pe CD-ROM, Paravia, Torino.

> GONZO, per CONTADINO, MORFIA, per BOCCA. E non s' intende se non tra quegli, che n' hanno fatto osservazione, o son convenuti tra lor de' significati.
>
> E parlar furbesco, e una spezie di gergo, usata, e intesa da' furbi, che sono vagabondi, e barattieri, e vanno pel mondo."

În *Vocabular* se întâlneau şi numeroase forme dialectale toscane şi florentine: *asempro* pentru "esemplo", *danaio* "denaro", *manicare* "mangiare", formă condamnată de Dante, ca fiind plebee, în *De vulgari eloquentia* şi pe care Crusca o atesta prin exemplul din *Decameronul* lui Boccaccio, *uguanno* "quest'anno".

În cazul alegerii grafiei, în schimb, *Vocabularul* renunță la modelele arhaizante şi se plasează pe linia inovației, detaşându-se, în mare măsură, de convențiile inspirate de latină: nu se mai foloseşte <*h*> etimologic, care apare însă în lucrările din secolul al XIV-lea, şi nici grupurile consonantice de tipul <*ct*>. Deosebit de surprinzătoare erau coerența şi omogenitatea alegerilor ortografice, astfel încât se poate spune că *Vocabularul* " costituisce una tappa importante nella storia della grafia italiana"[8]. Atenția pentru limba vorbită presupunea culegerea de fraze idiomatice, zicale şi proverbe, din terminologia artelor şi meseriilor, acordându-se un interes sporit şi aspectului fonetic.

Noi ediții ale Vocabularului au fost publicate în 1623, apoi în 1691, în 1729-1738; după unirea Italiei, o nouă ediție a fost începută în 1863 şi a continuat, destul de greu, până în 1923, când dicționarul, care între timp ajunsese la litera O, a fost întrerupt definitiv. Un nou proiect, cu mijloace informatice

---

[8] Anna Mura Porcu, *Note sulla grafia del Vocabolario degli accademici della Crusca,* [în] SleI, IV, 1982, p.335-361.

moderne, datează din anii de după cel de-al Doilea Război Mondial şi acum este în curs de realizare sub forma unei mari bănci de date, consultabilă pe Internet, a tuturor textelor, de la origini la 1375: o dată aleasă pentru că moartea lui Petrarca şi Boccaccio, respectiv în 1374 şi în 1375, este urmată de o eclipsă parţială a vulgarei şi din cauza afirmării progresive a culturii umaniste în latină, promovată de înşişi Petrarca şi Boccaccio.

Ziarul milanez, *Il Caffè*, în 1764, angajat într-o înfruntare polemică cu tradiţia, publică o *Rinunzia avanti notaio degli autori del presente foglio periodico al Vocabolario della Crusca* (Renunţare în faţa notarului a autorilor prezentei foi periodice la Vocabularul Cruscăi) de Alessandro Verri: o luare de poziţie voit scandaloasă, care relevă, împreună cu intoleranţa autorului şi a mediului său, neadecvarea operei la exigenţele moderne. Şi totuşi, *Vocabularul* nu-şi încheiase funcţia, dacă abatele veronez Antonio Cesari îl republică şi îl îmbogăţeşte între 1806-1811: este ediţia numită de obicei *Crusca veroneză*, care a avut funcţia să repropună bazele vechi ale italienei, compromise în acei ani de valul francez. Prin iniţiativa *Cruscăi veroneze* şi prin multe alte opere, Cesari a iniţiat mişcarea *purismului*, care se opunea francezei aduse mai întâi de cărţile Iluminismului şi apoi şi de soldaţii lui Napoleon, şi recomanda ca alternativă tezaurul lingvistic al toscanei trecentiste.

Insuficienţa fundamentală a *Cruscăi veroneze* consta în închiderea sa la viaţa intelectuală modernă şi în insistenţa uneori obsedantă care îl împingea pe Cesari să recupereze cuvinte care nu mai fuseseră folosite din Duecento, destul de des *cuvinte-fantasmă*, simple variante ale unor termeni arhaici; cu toate acestea, au trecut prin *Crusca veroneză*, deşi criticând-o, fiecare în baza unor premise diferite, autori diverşi, precum

Monti, Leopardi, Manzoni şi Tommaseo. Ulterior, Manzoni a criticat bazele Cruscăi şi a dat impuls unei lexicografii create pe baze noi[9].

Opoziția față de *Vocabularul* Cruscăi şi față de criteriile folosite se manifestă încă din anul apariției sale, 1612.

Primul adversar este profesorul Paolo Beni (născut, probabil, la Candia, într-o familie originară din Gubbio, în 1552, activ mai întâi la Roma şi apoi la Padova, mort în 1625) , care în acelaşi an scrie *Anticrusca overo il paragone dell'italiana lingua: nel quale si mostra chiaramente che l'Antica sia inculta e rozza e la Moderna regolata e gentile*, în care contrapune canonului lui Salviati scriitorii din secolul al XVI-lea, şi mai ales pe Tasso, exclus din *Vocabular*. Beni susține că influența latină din secolul al XV-lea adusese limbii un mai mare prestigiu şi era de preferat un model de limbă aflată în evoluție unei predecesoare a ei. I-a replicat în 1613 filoflorentinul Orlando Pescetti, cu *Risposta all'Anticrusca*; în 1614, cu pseudonimul Michelangelo Fonte, Beni îi răspundea lui Pescetti cu *Il Cavalcanti overo la Difesa dell'Anticrusca*. În această operă citim o nuvelă a lui Boccaccio rescrisă după un gust lingvistic mai liber şi mai modern şi mai curând italian decât toscan[10].

Nuvela aleasă de Beni nu este întâmplătoare, pentru că aceeaşi nuvelă a fost tradusă din inițiativa lui Salviati în 12 *diversi volgari d'Italia* în *Avvertimenti della lingua sopra l'Decamerone* (Observații cu privire la limbă, pe baza "Decameronului", 1584-1586): bergameză, venețiană, friulană,

---

[9] Francesco Bruni, *L'italiano letterario nella storia,* il Mulino, Bologna, 1990, p. 79.

[10] Paolo Beni, *Il Cavalcanti overo la Difesa dell'Anticrusca di Michelangelo Fonte,* Padova, Bolzetta, 1614 [şi în reproducerea ca studiu, îngrijită de Giulia dell'Aquila, Bari, Cacucci, 2000].

istriană, padovană, genoveză, mantovană, milaneză, napoletană, boloneză, perugină şi, în sfârşit, florentina populară din timpul lui Salviati. Beni contrapune acestor versiuni pe cea proprie, într-o italiană liberă de amprenta Florenţei şi eliberată de moştenirea tradiției: în concluzie, o limbă modernă, conformă idealului autorului[11]. Pentru a exemplifica modificările făcute de Beni textului lui Boccaccio am ales acest fragment din nuvelă:

> II re di Cipri da una donna di Guascogna trafitto, di cattivo valoroso diviene.
>
> Ad Elisa restava l'ultimo comandamento della Reina la quale, senza aspettarlo, tutta festevole comincio. Giovani Donne, spesse volte già addivenne, che quello, che varie riprensioni, e molte pene, date ad alcuno, non hanno potuto in lui adoperare, una parola molte volte per accidente, non che ex proposito detta, l'ha operato. (Boccaccio, în ediția din 1582 a *Decameronului*, îngrijită de Lionardo Salviati, p.39)
>
> II Re di Cipro con pungente motto da una gentildonna di Guascogna trafitto, di vile et iniquo divien'animoso e giusto.
>
> Già l'ultimo commandamento della Regina toccava ad Elisa: la qual percio senz'aspettarlo, tutta festevole, cosî prese a ragionare. Giovani donne, egli avvien bene spesso che una semplice parola, o pur'un breve motto,ancorche detto piutosto improvisamente che di proposito, adopri in alcuno quello che non han potuto operare molte riprensioni e varie pene. (Beni, *Il Cavalcanti*, p. 90-91)

---

[11] Francesco Bruni, *op. cit*., pp. 99-101.

Comparând cele două versiuni, se pot observa o serie de schimbări:

– în ce priveşte ordinea cuvintelor, este sistematică anticiparea verbului, pe care lui Boccaccio îi place, latinizând, să-1 pună la sfârşitul frazei. Beni reacţionează restabilind ordinea mai potrivită limbii italiene: *di cattivo valoroso diviene* > *di vile et iniquo divien'animoso e giusto*; Beni înlocuieşte şi cele două adjective ale lui Boccaccio cu două perechi de adjective diferite: *cattivo* > *vile et iniquo*, *valoroso* > *animoso e giusto*;

– apropierea pronumelui relativ de substantivul la care se referă:

A Elissa restava l'ultimo comandamente della reina; la quale... > Già l'ultimo comandamento della Regina toccava ad Elisa: la qual...;

– rotunjiri ale expresiei: *una parola* > *una semplice parola*;

– modernizarea substantivului *Cipro*, care în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea devine forma cea mai folosită, în timp ce până în secolul al XV-lea prevala *Cipri*;

– mobilitatea adjectivelor cu înţeles asemănător: *varie riprensioni, e molte pene* > *molte riprensioni e varie pene.*

Rescrierea textului lui Boccaccio propusă de Beni arată că italiana nu era imobilă şi este provocarea unui susţinător convins al superiorităţii culturii secolului al XVI-lea[12]. Chiar dacă reacţia sa, care nu este deloc izolată, este un moment acut de antitradiţionalism, care nu poate fi luat ca exponent al culturii lingvistice medii, este totuşi semnificativă pentru o

---

[12] Francesco Bruni, *op. cit.*, pp.98-99.

situație lingvistică şi culturală agitată şi articulată, care nu poate fi redusă la stereotipul unei limbi literare utile doar pentru exercițiile literare ale unei minorități neînsemnate. Premisele acestei atitudini mai puțin respectuoase față de trecut fuseseră puse în secolul al XVI-lea: italiana se detaşează progresiv de modelul latin, şi Beni, de exemplu, deşi anticruscant, scrie *sodisfatto* şi se ține departe de latinizantul *satisfatto* recomandat, cu aproape un secol înainte, de Castiglione şi Trissino.

Un alt adversar al Cruscăi a fost Alessandro Tassoni, spirit critic prin excelență, el însuşi fost membru al Academiei. Acesta se distanțează de ideile Cruscăi, considerându-le exagerat de arhaizante. Într-o paralelă pe care o schițează între antici şi moderni, Tassoni surprinde chestiunea limbii în lumina ideii de evoluție şi perfecționare, spunînd că „toate lucrurile care îşi au obârşia în natură sau în arte sînt în mod obişnuit imperfecte la începutul lor, iar apoi prin experiența şi sârguința oamenilor treptat se perfecționează şi înaintează"[13].

În lucrarea *Incognito da Modena contro alcune voci del Vocabolario della Crusca*, trimisă Academiei, Tassoni se exprimă împotriva cuvintelor florentine cu origini dialectale, arhaismelor nereperabile şi sublianiază lipsa unor termeni uzitați chiar şi în prezent, ca: *accanto, anemone, azzardare, circospezione,cumulo, davvero, decoro, delitto, equestre, lusso, nazionale, orrendo, plurale, regalare, scena sau vigliacco*[14]. Omiterea acestor cuvinte din Vocabularul *degli Accademici della Crusca* nu este întâmplătoare, fiind conformă cu linia teoretică pe care o urma Academia. Dicționarul De Mauro arată că atestarea unora dintre acestea nu aparține secolulul al XIV-

---

[13] Alessandro Tassoni, *Pensieri,* [în] *Prose politiche e morali,* Bari, Laterza, 1930, p. 299.

[14] Bruno Migliorini, *op.cit*., p.455.

lea, ci este ulterioară, iar cele trecentiste nu aparţin scriitorilor florentini. Şi de această dată intransigenţa Cruscăi şi purismul lui Salviati provoacă şi mai multe polemici în legătură cu autoritatea primului *Vocabular* al Academiei din Florenţa.

De remarcat este faptul că în elaborarea celei de-a doua ediţii, din 1623, membrii Cruscăi vor ţine cont de observaţiile lui Tassoni şi, mai mult, vor extinde *corpusul* autorilor, introducând atât scriitori moderni, cât şi scriitori care nu erau de origine florentină[15].

Emanuele Tesauro, care nu a fost niciodată de acord, sub aspect teoretic, cu "florentinismul cruscant", a recunoscut însă valoarea *Vocabularului*, dând chiar o serie de indicaţii pentru folosirea optimă a acestuia[16].

În ciuda faptului că a fost ţinta criticilor încă de la apariţie, unele dintre acestea meritate, prima ediţie a Vocabularului *della Crusca* este o noutate absolută în panorama lingvistică europeană, această iniţiativă de a realiza un vocabular cu contribiţia academiilor, fiind urmată şi de ţări precum Franţa şi Spania. Primul dicţionar istoric şi normativ al limbii italiene fixează definitiv toscana ca normă a limbii italiene literare.

Bibliografia

Bruni, Francesco, *L'italiano letterario nella storia*, Bologna, Il Mulino 1990.

De Mauro, Tullio, *Storia linguistica dell'Italia unita*, Bari, Laterza, 1986.

Devoto, Giacomo, *Profilo di storia linguistica italiana*, Firenze, Sansoni, 1960.

---

[15] De exemplu Sperone Speroni, originar din Padova.

[16] Emanuele Tesauro, *Il Cannocchiale aristotelico*, Torino, Editrice Artistica Piemontese , 2000, p. 389-405.

Gensini, Stefano, *Elementi di storia linguistica italiana*, Bergamo, Minerva Italica, 1985.

Migliorini, Bruno, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1988.

Oancea, Ileana, Panait, Luminița, *Schiță de istorie a romanității*, Timişoara, Editura Excelsior Art, 2002.

Serianni, Luca, *Grammatica italiana, Italiano comune e lingua letteraria*, Torino, UTET, 1989.

Vitale, Maurizio, *L'oro nella lingua: contributi per una storia del tradizionalismo e del purismo,* Milano-Napoli, Ricciardi, 1986.

Vitale, Maurizio, *La questione della lingua*, Palermo, Palumbo, 1984.

Dicționare

De Mauro, Tullio, *Il Dizionario della lingua italiana*, ediție CD-ROM, Torino, Paravia, 2003.

Vocabolario degli Accademici della Crusca, prima ediție din 1612 în variantă electronică pe site-ul oficial al *Accademia della Crusca*, http://www.accademiadellacrusca.it/index.php**.**

Zingarelli, Nicola, *Vocabolario della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli, 2003.

THE FIRST EDITION OF THE VOCABULARY OF THE ACADEMY DELLA CRUSCA (VOCABOLARIO DEGLI ACCADEMICI DELLA CRUSCA)
(Abstract)

Key-words: *Italian literary language, norms, lexicography.*

The vocabulary of the Academy della Crusca (Vocabolario degli Accademici della Crusca), published in many successive editions, is one eminent representative of linguistic and cultural monuments: it meant not only a decisive stage for the stabilization of the Italian language usage, but also the foundation of the European modern lexicography. It was the model that inspired for another two centuries the authors of great vocabularies of French, Spanish, English, Portuguese and German.

The present paper refers only to the first edition (Venice, 1612), trying to highlight also the puristic ideas promoted by the Accademia della Crusca.

III. Gramatică

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIEI TIMP-ASPECT ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ŞI ENGLEZĂ

Manuela MARGAN

Vom porni în acest studiu al relaţiei timp-aspect care interesează clasa verbului în limbile română şi engleză de la moficările aduse de noua *Gramatică a Limbii Române (2005)*, modificări care, în opinia noastră, facilitează demersul contrastiv între cele două limbi. Aceasta nu înseamnă că vom face *tabula rasa* de bibliografia mai puţin recentă; însă recunoaşterea unei categorii gramaticale a aspectului de către GLR 2005 serveşte cel mai bine intenţiilor noastre din acest studiu.

1. Noţiunea de *timp* reprezintă o categorie gramaticală specifică verbului. În accepţiunea GLR 2005, „timpul este categoria gramaticală care indică fixarea desfăşurării unui proces (acţiune, eveniment sau stare) în raport cu actul enunţării şi se manifestă prin existenţa unor ansambluri (seturi) de forme verbale”.[1] Distincţiile temporale şi structurile formale sunt însă diferite de la o limbă la alta, de unde şi confuziile care pot apărea din cauza lipsei unor forme echivalente. În cazul de faţă, există doar şapte timpuri verbale ale indicativului în limba română şi douăsprezece în engleză.

În funcţie de intervalul în care se desfăşoară comunicarea, afirmă GLR 2005*,* „câmpul semantic al temporalităţii este segmentat în trei zone: prezent (acum), trecut (până acum) şi viitor (de acum încolo)”[2].

---

[1] GLR 2005, vol. I, p. 394.
[2] GLR 2005, vol. I, p. 394.

1.2. De asemenea, trebuie înţelese câteva noţiuni pentru a putea caracteriza un eveniment sau stare din punct de vedere temporal dar şi aspectual[3]:

- **timpul vorbirii** (momentul în care propoziţia este exprimată)
- **timpul acţiunii** (atunci când o acţiune are loc)
- **timpul de referinţă** (reprezentând axa pe care vorbitorul se situează în relaţie cu acţiunea: axa prezentului, trecutului sau viitorului. În enunţul *citesc o carte* timpul de referinţă este prezentul, în enunţul *am citit această carte* timpul de referinţă este trecutul, iar în *voi citi această carte* timpul de referinţă este viitorul.)

Timpul de referinţă poate fi înţeles contextual sau explicit, confirmat de adverbe temporale precum *atunci, cândva, acum, azi, ieri, mâine* etc.

2. Înainte de a trece însă la o analiză a timpurilor verbale în cele două limbi, deoarece ne interesează aici relaţia între timp şi aspect, vom aduce câteva lămuriri cu privire la categoria aspectului, un domeniu „sensibil" şi adesea ireconciliabil în gramatica comparativă vizând cele două limbi, mai ales datorită absenţei categoriei gramaticale a aspectului din majoritatea gramaticilor tradiţionale de limbă română.

2.1. În limba engleză, lucrurile sunt destul de clare în ceea ce priveşte categoria aspectului: din punct de vedere structural,

---

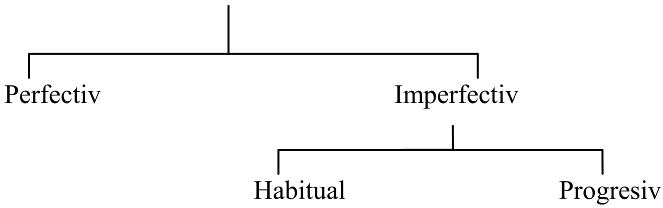
[3] Ioana Ştefănescu, *Morfology* (2), TUB, Bucureşti, 1988, p. 226, citată în C. Manea şi M-C. Manea, *Notes for a Contrastive and Didactic Approach to the Use of the Present Perfect Tense versus the Past Tense* în „Studii de gramatică contrastivă", Bădulescu, Sanda M., şi Găitănaru, Ştefan (coord.*),* Univ. din Piteşti, Nr.7, 2007, p. 12.

engleza distinge *aspectul progresiv/ continuu* (marcat de auxiliarul *be* + participiul în *–ing*) şi *aspectul perfectiv* (auxiliarul *have* + participiul în -*ed*) şi se referă la opoziţia finit/non-finit a procesului descris de verb. *Aspectul perfectiv* desemnează acţiuni sau stări care au loc într-o perioadă de timp anterioară momentului specificat, în timp ce *aspectul progresiv* desemnează acţiuni sau stări în desfăşurare la momentul indicat de către grupul verbal[4].

- **Prezent – Aspect Perfectiv**: I *have seen* him and he *hasn't* even *looked* at me. (L-*am văzut* şi el nici măcar *nu s-a uitat* la mine.)
- **Trecut – Aspect Perfectiv**: We *had* never *eaten* octupus. (Nu mai *mâncaserăm* caracatiţă)
- **Prezent – Aspect Progresiv**: She *is studying* for the exam. (Ea *învaţă* pentru examen.)
- **Trecut – Aspect Progresiv**: I *was trying* to remember his name but I couldn't. (*Încercam* să-mi amintesc numele lui dar nu am reuşit.)

E. Croitoru şi M. Velică[5] propun o variantă simplificată a schemei lui Comrie privind aspectul în limba engleză:

Clasificarea opoziţiilor aspectuale

[4] *Longman Grammar of Spoken and Written English*, p. 460.

[5] *A Few Remarks on Translating the Imperfective into Romanian* în „Studii de Limbi şi Literaturi Moderne”, Ed. Mirton, Timişoara, 2000, p. 48.

2.2. Tradiţional, gramaticile limbii române nu menţionau decât cu puţine excepţii o categorie gramaticală a aspectului, acesta fiind considerat o categorie eminamente lexicalizată prin verbe aspectuale (*a începe, a înceta, a se pune pe* etc.), cuvinte cu sens aspectual (*deja, tot, mereu, în fiecare zi* etc.), formaţii cu prefixe (a ***re****citi*, a ***a****dormi*). Pe de altă parte, GLR 2005 propune o categorie gramaticală a aspectului „specifică verbului care dă seama de structura intervalului de desfăşurare a procesului comunicat prin grupul verbal”[6], realizând următoarele distincţii aspectuale:

perfectiv (proces încheiat: *El a scris*);
non perfectiv (proces în desfăşurare: *El scria*).

durativ (El scrie);
momentan/punctual (El intră).

determinat/individual (El ascultă muzica anilor'70);
generic (El ascultă muzică).

unic (El a scris scrisoarea săptămâna trecută);
iterativ (El a scris două scrisori săptămâna trecută);
frecventativ (El a scris scrisori în fiecare săptămână).

incoativ (El începe să scrie);
continuativ (El continuă să scrie);
terminativ (El termină de scris)[7].

---

[6] GLR 2005*,* vol. I, p. 449.

[7] cu referire la cazul limbii engleze, dar nu numai, în privinţa acestor distincţii aspectuale, David Crystal (citat în C. Manea şi M-C Manea, *op. cit*., p. 10) afirmă: „Alte construcţii engleze au fost uneori analizate din punct de vedere al aspectului, de pildă, în ceea ce priveşte diferenţierile «habituale» (ca şi în *used to*); iar în alte limbi pot fi întâlnite alte distincţii aspectuale, de exemplu «iterativ» sau «frecventativ», «incoativ» sau «inceptiv» (...)” (*A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell, p. 27).

2.3. Dintre aceste opoziţii, limba română *gramaticalizează* o singură distincţie aspectuală[8], şi anume *perfectiv – nonperfectiv*, celelalte fiind realizate prin mijloace lexicale, aşa cum am arătat mai sus. Opoziţia perfectiv – nonperfectiv interesează doar axa trecutului şi a viitorului şi „este asociată cu semnificaţia temporală «anterior unui punct de reper *tx*, altul decât *to* (momentul enunţării)»: timpurile care prezintă trăsătura [anterioritate faţă de *tx*] au şi caracteristica aspectuală [+Perfectiv]; prin urmare, în manifestarea lui gramaticalizată [+/-Perfectiv] aspectul este subordonat timpului"[9].

3. Asupra acestor opoziţii aspectuale vom insista în partea următoare a studiului, unde vom analiza sistemul timpurilor verbale în limbile română şi engleză prin prisma relaţiei timp – aspect realizată la nivelul grupului verbal.

3.1. Pe axa prezentului, limba română gramaticalizează o singură formă verbală, în timp ce limba engleză distinge nu mai puţin de patru:

ROMÂNĂ	ENGLEZĂ
Prezent (*eu citesc*)	Present simple (*I read*)
	Present progressive (*I am reading*)
	Present perfect (*I have read*)
	Present perfect progressive (*I have been reading*).

În timp ce în limba engleză aspectele perfectiv şi progresiv sunt marcate la prezent în forma verbului, româna poate realiza aceste distincţii doar contextual. Astfel, singura formă verbală

---

[8] v. GLR 2005*,* vol. I, p. 449.
[9] *Ibid*., p. 450.

de prezent din română, din punct de vedere semantic, localizează acţiunea în momentul prezent şi, în general, nu explicitează dacă aceasta are legătură cu trecutul sau dacă va continua după momentul de referinţă. Aici intervine aspectul: de pildă, aspectul progresiv implică necesitatea ca o acţiune să nu fie momentană, astfel încât utilizarea acestei forme gramaticale va genera o interpretare conform căreia momentul prezent este doar un moment dintr-un context general mai larg[10].

În exemplul:

The student ***is doing*** *his homework.*

Studentul îşi ***face*** *tema.*

datorită lipsei unei distincţii aspectuale formale în limba română, nu este evident dacă acţiunea este momentană sau durativă, dar cunoaşterea noastră asupra lumii ne arată că este vorba de o acţiune care ocupă un interval de timp. În acest caz, în limba română, caracteristica *durativă* asociată verbului *face* este realizată contextual şi se corelează cu trăsătura semantică intrinsecă a verbului[11].

În ceea ce priveşte trăsătura [+/-Perfectiv], unde engleza are forme specializate pentru aspectul perfectiv (Present perfect şi Present perfect progressive), în limba română, prezentul este caracterizat în general de trăsătura aspectuală [–Perfectiv].

Totuşi, aşa cum se arată în GLR 2005, trăsătura aspectuală se poate modifica. În enunţurile *el lucrează de azi dimineaţă, Dunărea curge în Marea Neagră,* verbele prezintă trăsătura [–Perfectiv] redând procese continue sau stări permanente. „În schimb, în enunţurile următoare, verbele nu mai au caracteristica aspectuală tipică, deoarece exprimă procese modificabile: *Marea Neagră* ***este*** *invadată de alge;* (până acum nu a fost /de

---

[10] v. B. Comrie, *Tense,* Cambridge University Press, 1993, p. 38.
[11] v. GLR 2005, vol. I, p. 450.

acum încolo nu va mai fi aşa), *Ana **are** părul blond* (s-a vopsit, săptămâna trecută era brunetă)[12]". Modificarea trăsăturii aspectuale în aceste exemple marchează trecerea de la [–Perfectiv] la [+Perfectiv].

3.2. Paradigma trecutului distinge câte patru timpuri verbale atât în română cât şi în engleză, după cum urmează:

ROMÂNĂ	ENGLEZĂ
Perfect compus (*eu am citit*)	Past simple (*I read*)
Perfect simplu (*eu citii*)	Past progressive (*I was reading*)
Imperfect (*eu citeam*)	Past perfect (*I had read*)
Mai-mult-ca-perfect (*eu citisem*)	Past perfect progressive (*I had been reading*)

Din nou, limba engleză marchează formal aspectele perfectiv şi progresiv, limba română gramaticalizând trăsătura [Perfectiv]. Astfel, *Perfectul compus, Perfectul simplu* şi *Mai-mult-ca-perfectul* prezintă trăsătura [+/-Perfectiv] exprimând procese încheiate în timp ce *Imperfectul* prezintă trăsătura [–Perfectiv] exprimând procese care se desfăşoară pe toată durata unui interval temporal stabilit. Există şi modificări aspectuale care survin în cazul acestor forme verbale care determină glisajul dinspre [+Perfectiv] spre [–Perfectiv] sau invers, dar acestea reprezintă nuanţe sau excepţii[13].

---

[12] GLR 2005, vol. I, p. 413.

[13] A se vedea în acest sens, de pildă, GLR 2005, vol. I, pp. 428-431, unde se arată că trăsătura [–Perfectiv] a imperfectului poate fi modificată în corelaţie cu semnificaţia lexicală a verbului şi contextul în care acesta apare. Astfel, în enunţul *Lucian tocmai **deschidea** uşa, când (deodată) a auzit strigând.,* procesul *deschidea uşa* este coincident cu procesul *a auzit strigând*, dar nu se desfăşoară pe toată durata marcată prin perfect, aşadar în acest context imperfectul este [+Perfectiv].

3.3. Pe axa viitorului, româna prezintă două timpuri verbale: *Viitorul propriu-zis* şi *Viitorul anterior*; în limba engleză timpurile verbale fiind ordonate ca şi în cazul prezentului şi trecutului după valorile aspectuale progresiv, perfectiv şi perfectiv progresiv[14]:

ROMÂNĂ	ENGLEZĂ
Viitor propriu-zis (*voi (oi) citi*) *am(o) să citesc*	Future simple (*I shall read*)
Viitor anterior (*voi (oi) fi citit*)	Future progressive (*I shall be reading*)
	Future perfect (*I shall have read*)
	Future perfect progressive (*I shall have been reading*)

Deşi principala distincţie între Viitorul propriu-zis şi Viitorul anterior este de ordine temporală, unde Viitorul anterior este caracterizat prin anterioritatea faţă de un alt moment din viitor, trăsătura aspectuală [–Perfectiv] caracterizează Viitorul propriu-zis, în timp ce Viitorul anterior este caracterizat prin trăsătura [+Perfectiv].

4. Relaţia timp-aspect ocupă o pondere diferită în analiza sistemului verbal din limbile română şi engleză. Gramaticalizarea distincţiilor aspectuale în limba engleză pe toate cele trei axe – ale prezentului, trecutului şi viitorului – ridică probleme de echivalare a nuanţelor aspectuale nu doar prin

---

[14] Am omis aici intenţionat seria Future-in-the-past, în principal datorită controverselor privind calitatea acestora de timpuri verbale propriu-zise.

comparaţie cu limba română, dar şi cu alte limbi europene în care categoria gramaticală a aspectului nu există sau ocupă o pondere redusă.

Some Considerations on the Tense–Aspect Relation in Romanian and English

In this paper we intend to examine the Tense–Aspect Relation in Romanian and English, starting from the clarifications brought about by the *2005 Grammar of the Academy.* We shall discuss the temporal and aspectual characteristics of the verb in the two languages under scrutiny and highlight the differences between them. We shall also focus on the perfective and progressive aspects and try to establish some possibilities of cross-linguistic equivalence between Romanian and English.

Bibliografie

*** *Gramatica Limbii Române*, vol. I. *Cuvântul,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2005.

*** *Gramatica Limbii Române*, vol I., editia a II-a revazută şi adaugită, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1963.

*** *Longman Grammar of Spoken and Written English,* Longman, 1999.

COMRIE, Bernard, *Tense,* Cambridge University Press, 1993.

CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gheorghe, *Morfologia limbii române*, Ed. Vox, Bucureşti, 1996.

CRĂINICEANU, Ilinca, *English Progressive and Romanian Imperfective Viewpoints*, „Revue Roumaine de Linguistique”, XLIV, N.1-4, Janvier-Decembre, Edit. Academiei Române, 1999, pp. 21-47.

CROITORU, Elena, VELICĂ, Marius, *A Few Remarks on Translating the Imperfective into Romanian,* in „Studii de Limbi şi Literaturi Moderne”, Universitatea de Vest din Timişoara, Ed.Mirton, 2000, pp. 48-56.

GĂLĂŢEANU-FÂRNOAGĂ, Georgiana, COMIŞEL, Ecaterina, *Gramatica limbii engleze,* Ed. Lucman, Bucureşti, 1998.

IRIMIA, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Ed. Polirom, Iaşi, 1997.

MANEA, Constantin, MANEA, Maria Camelia**,** *Notes for a Contrastive and Didactic Approach to the Use of the Present Perfect Tense vs. the Past Tense,* in „Studii de gramatică contrastivă”, Univ. din Piteşti, No.7, 2007, pp. 10-19.

VIŞAN, Nadina, *Between the Perfect and the Preterite – A DRT Analysis of the Romanian and the English Complex Past,* in „Revue Roumaine de Linguistique”, LI, No. 1, Janvier-Mars, Edit. Academiei Române, 2006, pp. 55-71.

VIŞAN, Nadina, *A DRT Interpretation of ”Perfect” Sentences: Past Perfect & Mai mult ca perfectul,* in „Revue Roumaine de Linguistique”, L, No. 1-2, Janvier-Juin, Edit. Academiei Române, 2005, pp. 105-118.

VIŞAN, Nadina, *A DRT Analysis for English Present Perfect,* in „Studii şi cercetări lingvistice”, No.1, ianuarie-iunie, Edit. Academiei Române, 2006, pp. 25-34.

ZDRENGHEA, Mihai Mircea, *Some Observations on Tense Contrast in English and Romanian,* in „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, Philologia, XXIV, 2, 1979, pp. 48-55.

ZDRENGHEA, Mihai Mircea, *Some Observations on the Meaning of the Past Tense*, in „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, Philologia, XXV, 2, 1980, pp. 46-50.

ZDRENGHEA, Mihai Mircea, *Towards a Semantic Interpretation of the Present Tense*, in „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, Philologia, XXIII, 1, 1978, pp. 53-61.

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND RELAȚIA DE DEPENDENȚĂ LA NIVELUL FRAZEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Bianca MIUŢA

Fraza ia naştere din nevoia de exprimare, fiind realizată prin reuniunea unor propoziţii între care se stabilesc relaţii sintactice. Enunţurile au de cele mai multe ori forma de frază, adică au *minimum două propoziţii*[1]. Numărul de propoziţii − enunţ este mai mic decât numărul frazelor – enunţ, iar pentru a constitui o frază, teoretic, putem dispune de *un număr nelimitat de propoziţii*[2], dar în practică frazele lungi subliniază o excesivă tendinţă de explicit şi trebuie evitate.

Ca unitate sintactică distinctă, fraza apare consemnată în gramaticile europene la începutul secolului al XX-lea[3], fiind considerată o unitate superioară propoziţiei din punctul de vedere a sintaxei ei.

Elementele de bază a frazei reies din comparaţia sa cu propoziţia, ea fiind o comunicare cu *predicaţie multiplă*[4], de sine stătătoare alcătuită din două sau mai multe propoziţii dintre care cel puţin una trebuie să fie principală şi între care se stabilesc diferite relaţii sintactice (aceleaşi tipuri ca în cazul propoziţiei).

---

[1] Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972, p. 134.

[2] Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 989, p. 20.

[3] Gh. Constantinescu – Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1994, p. 276.

[4] *Ibidem,*p. 276.

Spre deosebire de enunţurile simple, comunicarea reprezintă o formulare şi o exprimare de idei construite pe baza anumitor reguli care, asigurând *performanţa lingvistică,*[5] duc la alcătuirea unor fraze în cadrul cărora se stabilesc relaţii semantice şi structurale, *segmentale şi suprasegmentale*[6]. Din această perspectivă pentru transmiterea unei idei complexe din punct de vedere semantic intră în relaţii structurale propoziţii corelate prin apartenenţa la acelaşi *context referenţial*[7], apartenenţă care se poate analiza diacronic pe baza corespondenţei dintre părţile de propoziţie şi propoziţiile subordonate corespunzătoare la nivelul frazei.

Ca unitate sintactică de sine stătătoare, cu predicaţie multiplă, fraza poate fi abordată din *trei perspective*[8]:

- *formal*, fraza este o unitate sintactică superioară, deoarece poate fi alcătuită, teoretic, dintr-un număr nelimitat de propoziţii. În realitate, însă, capacitatea de expansiune a unei unităţi sintactice este *de gradul şapte-opt*[9], deoarece o exprimare mult mai amplă se caracterizează prin idei lungi dar lipsite de sens:

„Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaus
Cum uşor, ca din cutie, scoate lumile din chaos
Şi cum neagra vecinicie ne-o întinde şi ne-nvaţă
Că epocile se-nşiră ca mărgelele pe aţă."

(Mihai Eminescu, *Poezii*, p. 121)

---

[5] Noam Chomsky, *Sintactic Structures*, The Hague, Mouton, 1957, p. 4.

[6] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană. Manual pentru instituţiile de învăţământ superior*, Editura Ministerul Învăţământului, Bucureşti, 1954, p. 677.

[7] *Ibidem*, p. 678.

[8] Gh. Constantinescu – Dobridor, *op. cit.*, p. 276.

[9] Ion Diaconescu, *op. cit.*, p. 20.

• din punctul de vedere al *conţinutului*, fraza poate exprima o singură judecată (echivalentă cu o propoziţie afirmativă sau negativă), mai multe judecăţi sub forma unui raţionament, o judecată exprimată şi un îndemn echivalent al unei judecăţi neexprimate, o idee cu caracter afectiv sau o cerere, ori două sau mai multe idei cu caracter afectiv sau de cerere[10].

• din perspectivă *relaţională* în cadrul frazei, propoziţiile se reunesc şi stabilesc raporturi sintactice (*de coordonare, subordonare şi apozitiv*) prin mijloace de realizare comune cu cele întâlnite între părţile de propoziţie (*juxtapunere, joncţiune, mijloace prozodice – ritm, accent, intonaţie, acord, flexiune*)[11].

Totuşi, în ceea ce priveşte conţinutul său, fraza are comportamentul unei propoziţii independente care poate fi marcată ortografic prin: *punct, semnul exclamării, semnul întrebării*, deosebindu-se, însă, semnificativ de aceasta datorită informaţiei complexe pe care o aduce în comunicare, informaţie care se realizează prin intermediul raportului de subordonare stabilit practic la nivelul cuvintelor ei. Acest raport (*între regent şi subordonat*) se realizează, cel mai adesea cu ajutorul unui cuvânt de legătură (*conjuncţie sau locuţiune subordonatoare etc*.) şi poate ieşi sau nu în evidenţă în funcţie de topica aleasă.

Propoziţiile, ca formatori ai frazei, au fost clasificate după anumite criterii , însă după conţinutul lor, ele pot genera următoarea tipologie clasificatoare[12] (*anexa*, nr. 9):

• ***propoziţii principale*** **–** au înţeles de sine stătător, fără ele neputând exista o frază clară, corect construită şi se

---

[10] Sorin Stati, *op. cit.*, p. 134.
[11] *Ibidem,* p.134.
[12] Gh. Constantinescu – Dobridor, *op. cit.*, p. 279-291.

caracterizează printr-o anumită suficienţă şi autonomie semantică;

A. Propoziţii principale suficiente şi autonome semantic

1. propoziţii principale suficiente necoordonate (regentează alte propoziţii subordonate);

2. propoziţii principale suficiente coordonate (prin conjuncţii coordonatoare de toate tipurile);

B. Propoziţii principale insuficiente şi neautonome semantic

a) necoordonate (incomplete din perspectiva paradigmei semantico-sintactică)

1. propoziţii principale insuficiente care conţin verbe cu insuficienţă semantică:

Nădăjduiesc[1]*/* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

2. propoziţii principale insuficiente care conţin verbe şi expresii verbale impersonale:

Trebuie[1]*/* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

3. propoziţii principale insuficiente care conţin verbe modale şi de aspect:

Vreau[1]*/* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

4. propoziţii principale insuficiente care conţin verbe de declaraţie:

Ei spuneau *mereu*[1]*/* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

5. propoziţii principale insuficiente care conţin verbe la condiţional-optativ:

Aş fi dorit de la mine[1]*/* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

6. propoziţii principale insuficiente care conţin un predicat adverbial:

Bineînţeles[1]*/că o* ***să*** *termin cartea*[2]*/.*

7. propoziţii principale insuficiente care conţin adverbe corelative cu corelativul în subordonată:

Aşa de greu era[1]*/* ***încât*** *nu am reuşit*[2]*/* ***să*** *termin cartea*[3]*/.*

8. propoziţii principale insuficiente care conţin unele adjective calificative sau provenite din participiu:

***Nu sunt capabil**[1]/ **să** termin cartea[2]/.*

9. propoziţii principale insuficiente care conţin un predicat verbal exprimat prin verb la diateza pasivă şi un complement de agent:

***Era obsedat de gândul**[1]/ **să** termine cartea[2]/.*

10. propoziţii principale insuficiente care conţin apoziţii articulate care regentează propoziţii subordonate atributive:

***Cartea avea un cuprins vast**[1]/ la care am făcut trimiteri adesea[2]/.*

b) coordonate

Propoziţiile principale (*suficiente şi insuficiente*) pot apărea adesea ca propoziţii incidente în cadrul frazei, ele aducând un plus de informaţie în comunicare, dar pe care dacă le înlăturăm nu modifică nici semantic, nici sintactic conţinutul frazei. Tot propoziţiile principale sunt o condiţie a existenţei frazei, conţinutul lingvistic al comunicării neexistând în afara acestora.

- ***propoziţii secundare*** – nu au înţeles de sine stătător, nu au suficienţă şi independenţă semantică depinzând de alte propoziţii din frază;

A. Propoziţii secundare necoordonate;

B. Propoziţii secundare coordonate (prin intermediul conjuncţiilor coordonatoare sau prin corelative alternative)

I. după raporturile sintactice stabilite între ele:

- ***propoziţii regente (supraordonate, nondependente)*** – propoziţii, principale sau secundare determinate sintactic de alte propoziţii, fiind denumite propoziţii *conducătoare sau care dirijează*[13];

a) propoziţii regente coordonate;

---

[13] *Ibidem*, p. 282.

b) propoziţii regente necoordonate;
c) propoziţii regente intercalate;

- ***propoziţii subordonate (dependente)*** − propoziţii care depind sintactic de alte propoziţii şi se subordonează acestora, în esenţă depind de o parte de vorbire din propoziţia determinată în totalitate sau numai parţial. Acestea sunt propoziţii conduse, dirijate sau obligate de regentă să se raporteze la conţinutul ei;

II. după conţinut

a) propoziţii subordonate necircumstanţiale
b) propoziţii subordonate circumstanţiale

III. după tipul de subordonare

a) propoziţii subordonate paratactice (juxtapuse, asidentice)
b) propoziţii subordonate hipotactice (joncţionale)

IV. după calitatea regentei

a) propoziţii subordonate de gradul I (care depind de regente care sunt propoziţii principale);
b) propoziţii subordonate de gradul II (care depind de regente care sunt propoziţii subordonate):

„*Zice*^{1} */* ***că*** *va vorbi*^{2} */* ***când*** *trebuie*^{3} */* ***şi cui*** *se cuvine*^{4}*/*”[14].

Explicaţie:

În această frază sunt patru tipuri de propoziţii:

- P 1 este *propoziţia principală* şi regentă a celei de-a doua;
- P 2 este *propoziţie subordonată completivă directă*, subordonată de gradul I şi regentă a celor două următoare, coordonate între ele;
- P 3 este *propoziţie subordonată temporal*ă, subordonată de gradul al II-lea, pentru că are ca regentă o propoziţie dependentă, care la rândul ei este subordonată unei principale;

[14] exemplul este preluat din Vasile Şerban, *op. cit.*, p. 336.

• P 4 este *propoziţie subordonată completivă indirectă*, subordonată de gradul al II-lea în raport de coordonare copulativă cu propoziţia subordonată temporală precedentă.

Existenţa a două *grade de subordonare*[15], reprezintă o afirmaţie strict teoretică, deoarece subordonarea, indiferent între cine se realizează şi ce tip de regent are prezintă aceeaşi importanţa atât la nivelul propoziţiei cât şi al frazei.

V. după prezenţa în cadrul frazei

a) propoziţii subordonate anticipate
b) propoziţii subordonate reluate

VI. după felul determinării

a) propoziţii subordonate cu determinare unică (cu o singură propoziţie regentă)
b) propoziţii subordonate cu determinare dublă

VII. după numărul valorilor sintactice îndeplinite în frază

a) propoziţii subordonate cu valoare sintactică unică
b) propoziţii subordonate cu valoare sintactică dublă

VIII. după necesitatea semantică a prezenţei în frază

• *propoziţii intercalate*, care sunt cel mai adesea propoziţii subordonate, aflate în interiorul altor propoziţii din frază de care sunt legate sintactic şi cărora le întregesc sensul. Sunt marcate printr-o intonaţie specifică – *mai coborâtă* − [16], iar în scris apar izolate prin linii de pauză sau intercalate între virgule:

„*Totuşi, Alboaica făcu o mişcare pe spate din capul ei de poancă[1]/,* ***semn la ea că gândul*** *[2]/care-i venise în minte[3]/* ***îi luă pentru o clipă vederea[2]*** */ şi zise/...*

(Marin Preda, *Viaţa ca o pradă*, p. 147)

---

[15] Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, p 336.
[16] Gh. Constantinescu – Dobridor, *op. cit.*, p. 298.

• *propoziţii incidente,* care pot exprima intervenţia autorului, „gradul de convingere a vorbitorului, explicaţia sau aprecierea acestuia”[17], fiind de obicei propoziţii subordonate care încep cu elemente relaţionale (*conjuncţii, pronume sau adverbe relative*):

„*Nu-ţi spun,* ***zise Simina****. Aş vrea să descoperi singur şi să-ţi dai seama.*”

(Marin Preda, *Marele singuratic*, II, p. 20)

• *propoziţii de umplutură,* sunt propoziţii incidente, fără sens, care prin repetare doar întrerup şirul comunicării de bază fără a aduce în plus nicio informaţie. Ele apar mai ales în limbajul oral, iar atunci când sunt repetate în mod abuziv şi inutil, devin *ticuri verbale*[18] (de genul*: zice, vezi, mă rog* etc.);

În planul comunicării lingvistice, cel puţin două unităţi lexicale se asociază la nivel sintagmatic, prin împletirea sensurilor lexicale cu cele gramaticale. Chiar dacă, adeseori sintagma este considerată, greşit, unitate sintactică minimală, ea reprezintă de fapt condiţia realizării enunţului, a propoziţiei şi frazei, capabilă de a construi un nivel sintactic prin dezvoltarea unei relaţii sintactice.

Logica emiterii şi receptării mesajului lingvistic impune anumite limite. Din această perspectivă receptarea unei „unităţi sintactice e cu atât mai dificilă cu cât are mai mulţi determinanţi la nivel sintagmatic sau la nivel frastic”[19], fiind de preferat evitarea ei pentru a nu crea fraze lungi, pompoase dar fără înţeles. Un autor francez, Michel Voirel, le cere ziariştilor fraze scurte de „maximum 40 de cuvinte”[20].

---

[17] *Ibidem*, p. 302-303.

[18] *Ibidem*, p. 304.

[19] Ion Diaconescu, *op. cit.*, p. 20.

[20] Michel Voirel, *Guide de la rédaction*, Centre de Perfection et Formation des Journalistes, Paris, 1995, passim.

Posibilităţile de transfer de la un nivel la alt nivel ale unităţilor sintactice sunt condiţionate de aspectele lor semantice şi gramaticale identificându-se, astfel, trei situaţii:

- unităţi sintactice care se angajează numai în expansiunea sintagmatică, în calitate de părţi de propoziţie;
- unităţi sintactice care se angajează numai în expansiunea frastică în calitate de propoziţii;
- unităţi sintactice care se angajează atât în expansiunea sintagmatică, cât şi în expansiunea frastică şi care pot fi dezvoltate (p >P) sau contrase (P >p)[21].

Bibliografie selectivă

* * * *Dicţionarul Explicativ al limbii române,* Editura Academiei, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Bucureşti 1975;

* * * *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al Limbii Române,* Editura Univers Enciclopedic, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, 2005;

* * * *Gramatica limbii române,* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. II *Sintaxa,* Editura Academiei, Bucureşti, 1966;

* * * *Gramatica limbii române,* II - *Enunţul,* Editura Academiei Române, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, 2005;

* * * *Gramatica uzuală a limbii române,* coordonator: Teodor Cotelnic, Editura Litera, Bucureşti, 2000;

Chomsky, Noam, *Sintactic Structures*, The Hague, Mouton, 1957.

Constantinescu – Dobridor, Gh., *Sintaxa limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1994.

Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989.

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană. Manual pentru instituţiile de învăţământ superior*, Editura Ministerul Învăţământului, Bucureşti, 1954.

---

[21] Ion Diaconescu, *op. cit.*, p. 21.

Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, Iaşi, 1983.

Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române – Sintaxa,* Editura Junimea, Iaşi, 1983.

Şerban, Vasile, *Sintaxa limbii române - Curs practic*, Ediţia a II-a. Revizuită şi completată, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970.

Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.

Voirel, Michel, *Guide de la rédaction*, Centre de Perfection et Formation des Journalistes, Paris, 1995.

Abstract

The Romanian syntax operates with the phrase taking into account three distinct aspects of it: the *formal* one, the *content* of the phrase and the *connections* which are established between the sentences. Concerning the sentences, there are various types of main and subordinate clauses which can structure the Romanian phrase in its specific formula.

IV. Stilistică. Poetică

MITOLOGIA SFINȚILOR LA CLASICII JUNIMIŞTI

Adela DRAUCEAN

Unii dintre sfinţi au primit în interpretarea populară atribute bine definite, de multe ori fără nicio legătură cu tradiţia creştină, ci mai mult ţinând de mitologia sătească, acea mitologie de sorginte arhaică, precreştină la care s-au adăugat elemente creştine, dar şi elemente împrumutate din mitologiile popoarelor învecinate. Mulţi sfinţi au devenit „sfinţi ai superstiţiilor", însuşi numele lor reamintind omului ceea ce trebuie să facă sau nu. Deşi numele acestor sfinţi sunt inspirate din tradiţia martirologică creştină, în gândirea comunităţii săteşti ele suferă modificări. *Sâmedru, Sângiorz, Sânpetru, Sântandrei, Sântilie, Sântoader, Sânvăsii* sunt numele populare de sfinţi rezultate din alipirea cuvântului *sânt* la numele propriu-zis. Caracteristica tuturor acestor nume populare de sfinţi, ce şi-au pierdut din atributele religioase, primind în schimb însuşiri magice, este aglutinarea cuvântului *sfânt* cu numele propriu-zis. Trebuie să subliniem faptul că aceste formaţiuni sunt printre puţinele supravieţuiri ale cuvântului moştenit *sânt* (din lat. *sanctus*) în limba română, cuvânt ce a fost înlocuit cu slavul *sfânt.* Sfinţii respectivi s-au suprapus peste vechi reprezentări mitice mai mult sau mai puţin identificabile, preluând multe din atributele lor şi pierzând propriile caracteristici biblice.

Eminescu, Creangă, Slavici şi Caragiale au păstrat în operele lor denumirile populare ale sfinţilor şi întregul mister emanat de zilele consacrate lor.

Sfântul cel mai des întâlnit în basmele scriitorilor analizaţi este *Sântul Petru* sau *Sâmpetru* deoarece scriitorii sus amintiţi

au surprins foarte bine mentalitatea populară. Sâmpetru este considerat de popor cel mai prietenos dintre sfinţi, cel mai apropiat de Dumnezeu şi păzitorul porţilor raiului. Ataşamentul omului simplu faţă de acest sfânt o putem observa şi din numele familiar al acestuia – *Sf. Petrea*, din basmele eminesciene (*Făt-Frumos din lacrimă*, *Borta văntului*, *Finul lui Dumnezeu*, *Vasile – finul lui Dumnezeu*) sau din istorisirile *Kir Ianulea* şi *Partea poetului* ale lui Caragiale – *Sf. Petre* sau *Sfântul Petre*. Acest om ce şi-a câştigat prin faptele sale atributul de sfânt, fie este tovarăşul de drum, pe pământ, a lui Dumnezeu: „Dumnezeu şi *Sf. Petrea* – cari umblau pe pământ pe-atunci" (*Borta văntului*), fie apropiatul lui Iisus Hristos, la îndemnul căruia Cel din urmă îşi manifestă puterea Sa dumnezeiască: „Când se sculară spre a merge mai departe, zise *Sf. Petrea*: «Doamne, fă ca acest izvor să fie ce-a fost mai înainte». «Amin!» zise Domnul, ridicând mâna sa cea sfântă" (*Făt-Frumos din lacrimă*) sau este păzitorul raiului, precum în textul caragialian: „Ducă-se la Rai, să se-mpace Sf. Petre cu ei cum o şti" (*Kir Ianulea*). Cea mai elocventă istorisire, care-l are printre protagonişti pe Sântul păzitor al porţilor împărăteşti, este *Partea poetului*. Din fire visător, poetul a ajuns ultimul la împărţirea darurilor dumnezeieşti „Într-un târziu, după ce se isprăvise-mpărţeala, iată vine şi Poetul din depărtări… Nimic nu mai rămăsese de apucat; pretutindeni toate aveau stăpân", cum mai târziu spune Sadoveanu în *Baltagul* despre muntean (în care se regăseşte românul)[1]. Darul primit de poet fiind

[1] „Domnul-Dumnezeu după ce a alcătuit lumea, a pus rânduială şi semn fiecărui neam. Pe ţigan l-a învăţat să cânte cu cetera şi neamţului i-a dat şurubul. [..] Pe rus l-a învrednicit să fie cel mai beţiv dintre toţi şi să se dovedească bun cerşetor şi cântăreţ la iarmaroace. A poftit pe boieri şi domni la ciubuc şi cafea: măririlor voastre vi-e dat să trăiţi în dezmierdare, răutate şi ticăloşie; pentru care să faceţi bine să puneţi a mi se zidi biserici şi mănăstiri. La urma, au venit şi muntenii şi-au îngenuncheat la scaunul împărăţiei. Domnul-Dumnezeu s-a uitat la ei cu mila: «Dar voi,

posibilitatea de a sta şi în Paradis lângă Creator. Contemplând frumuseţile Raiului poetul cu greu părăsea acest tărâm. În peregrinările sale între pământ şi Rai, tot timpul are de-a face cu Sântul Petre ce-i tot amână întâlnirea cu Dumnezeu, spunându-i că este ocupat şi „prin urmare, mai plimbă-te”. Dar, făcându-i-se milă de bietul poet, străjerul Raiul devine mijlocitorul lui în faţa divinităţii, astfel încât primeşte „o cutie cu peniţe, un clondir cu cerneală şi trei topuri mari de hârtie”. Caragiale îl pune pe Sfânt într-o postură nouă faţă de creaţiile populare, deoarece Petre are de-a face cu un mic creator căruia nu-i ajunge niciodată materia primă.

Seria de atribute ale Sfântului este completată de Ion Creangă, deoarece în *Ivan Turbincă* Apostolul va trăi şi spaima pricinuită de fostul ostaş. Acest „atribut”, ce mai degrabă e o slăbiciune a omului de rând, este un element de originalitate, prin care scriitorul stârneşte râsul: „– Doamne, zise atunci *sfântul Petre*, spăriet: ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte, nu cumva ostaşul acela să aibă harţag şi să ne găsim beleaua cu dânsul. Ştii c-am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală”.

Ioan Slavici ţine seama de atributele pe care tradiţia populară i le acordă acestui Apostol şi le aşează în economia

---

năcăjiţilor, de ce aţi întârziat?» «Am întârziat, Prea Slăvite, căci suntem cu oile şi cu asinii. Umblăm domol; suim poteci oable şi coborâm prăpăstii. Aşa ostenim zi şi noapte; tăcem şi dau zvon numai tălăncile. Iar aşezările nevestelor şi pruncilor ne sunt în locuri strâmte între stânci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăzneşte şi bat puhoaiele. Am dori stăpâniri largi, câmpuri cu holde şi ape line.» «Apoi *aţi venit cei din urmă*», zice Domnul cu părere de rău. «Dragi îmi sunteţi, dar n-am ce vă face. Rămâneţi cu ce aveţi. Nu va mai pot da într-adaos decât *o inima uşoară ca să vă bucuraţi cu al vostru*»”. Realizând un silogism între textul caragialian şi cel sadovenian rezultă concluzia, care de fapt este o propoziţie ce ne place nouă românilor să o spunem despre noi „Românul s-a născut poet”.

basmului *Spaima Zmeilor*. Păzitorul raiului, Sântul Petre este un bătrân ce are trecere la Dumnezeu. Cuvintele sale sunt ascultate de Atotputernicul încât familia lipsită de odrasle va cunoaşte bucuria de a fi „mângâiată” de prunci. Scriitorul preia din tradiţia populară şi din învăţătura bisericească, ideea că sfinţii sunt mijlocitori între oameni şi Dumnezeu: „– Dă-le, Doamne, ca să scapi de ei, grăi *Sf. Petre*, care pune totdeauna câte o vorbă bună pentru muritorii ce vin cu vreo rugăciune la tronul ceresc, căci, de! tot muritor a fost şi el odată şi ştia ce sunt nevoile omeneşti.” Sfântul Petre va fi mustrat de Dumnezeu că nu învăţase să descifreze tainele oamenilor, deşi stătea de atâta timp de strajă la porţile raiului: „– Păcat că stai de-atâta timp la poarta raiului! întâmpină Dumnezeu. Tocmai dacă le dau nu mai scap căci în gândul lor cu unul se începe…”. Dacă aici Sfântul Petre este un intermediar între muritori şi Dumnezeu, în *Petrea Prostul* este trimisul divinităţii pe pământ să răsplătească omenia unui creştin. Portarul şi purtătorul cheilor raiului îi propune modestului muritor să ceară daruri de la Dumnezeu. Mare i-a fost uimirea când pământeanul nu vrea să ceară averi, noroc, sănătate, o familie, ci numai după multe insistenţe ale sfântului va dori un cimpoi de ţânţar: „– Nu-nţelegi, omule, că-i poruncă, şi la porunca lui Dumnezeu trebuie să te supui? îi zise cu asprime. (…) Iacă, cer… ce să cer!? Cer – grăi, ca să ceară ce nu i se poate da – cer să-mi dea nişte cimpoi de ţânţar.” Iar în *Stan Bolovan*, Sfântul Petru însoţeşte pe Hristos în călătoria pe pământ: „Într-o zi, Domnul nostru Iisus Cristos, aflându-se în călătoria sa pe pământ, zise *bună dimineaţa!* La pragul lui Stan. Era cu apostolul *Sf. Petru*…”. Referiri la Sfântul Petru se găsesc şi în *Floriţa din codru*. Datorită atributelor sale, chiar hoţii (cei care nu ajung datorită fărădelegilor la poarta raiului) ar fi mândri să stea de vorbă cu acest sfânt: „Hoţii, cum auziră, toţi cu toţii săriră (…) încât erai să crezi c-a stat de vorbă cu *Sf. Petru*…”.

Sântilie este în mitologia românească, un sfânt atmosferic rezultat în urma unui sincretism complex în care s-a contopit cultul Sfântului Proroc Ilie (20 iulie), cel ce se înalţă la cer, cu cel al unei divinităţi de tip autohton, probabil Gebeleizis, după Mircea Eliade[2], sau, în orice caz, un zeu al furtunii. Caracteristice lui Sântilie sunt simbolurile: trăsura cu roţile de foc, biciul şi săgeţile de foc, tunetele şi trăsnetele. Se crede despre el că provoacă incendii în verile toride, provoacă tunete şi fulgere în timpul furtunilor, leagă şi dezleagă norii. Este integrat în categoria destul de bine reprezentată a sfinţilor consideraţi cauzatori ai arşiţei, furtunii şi incendiilor din luna lui cuptor (surorile – *Pârliile, Panteliile*, fratele – *Ilie Pălie* sau vizitiul carului său – *Foca*).

Ambivalenţa atributelor (ocrotitorul celor drepţi şi pedepsitorul păcătoşilor) cu care este înzestrat Sântilie în perspectiva imaginarului popular este surprinsă de autorul *Amintirilor din copilărie*. Deşi simbolurile acestui sfânt nu sunt amintite, caracterul justiţiar al sfântului îl regăsim în „tunetul" şi „trăsnetul" Smarandei la aflarea odraslei la scăldat. Chiar episodul acesta este pus sub patronajul lui Sântilie: „Într-o zi, peaproape de *Sânt-Ilie*, se îngrămădise, ca mai totdeauna, o mulţime de trebi pe capul mamei (…) Dar în ziua aceea, în care mă rugase ea, era un senin pe ceriu şi aşa de frumos şi de cald afară, că-ţi venea să te scalzi pe uscat, ca găinile. Văzând eu o vreme ca asta, am şterpelit-o la baltă, cu gând rău asupra mamei".

Tot în acest episod întâlnim conversiunea numelui sfântului Ilie în adjectiv, atunci când face referire la perele ce se coc în preajma sărbătorii consacrate lui: „Noroc din ceriu până-n pământ că nu m-a prins melianul şi haramninul de Trăsnea,

---

[2] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic şi Editura Ştiinţifică, 1999 p. 337.

care avea mare ciudă pe mine, de când mă zăpsise în grădina lui la furat mere domneşti şi pere *sântilieşti*, căci m-ar fi snopit în bătaie”. Aceste pere fiind de asemenea un „trăsnet” pentru Nică, deoarece îi amintesc de „zăpsirea” lui de către Trăsnea în grădină. Numai gândul la aceste fructe *sântilieşti* îl fac pe Nică să-şi reamintească de sfântul provocator de trăsnete, care în realitate ar fi fiul dascălului purtător al numelui de Trăsnea.

Ion Creangă, cel ce trăia în mentalitatea sătească, dar mai presus de toate o trăia, nu putea să nu facă referiri în opera sa şi la sfântul care ne-a încreştinat şi de ziua căruia se leagă multe obiceiuri şi superstiţii – *Sântul Andrei*. În ciuda unei singure referiri la acest mijlocitor: „prea des vrei să vie, că doar nu-i de tot copacul câte un lup! Ia, pe la *Sfântul Andrei* umblă şi ei mai câte mulţi la un loc” (*Moş Nichifor Coţcariul*), replica ascunde multe elemente mitologice legate de acest sfânt. Apostolul Andrei este cel despre care unele izvoare istorice şi tradiţia spun că a propovăduit Evanghelia lui Hristos în „teritoriile lupilor”, adică prin cetăţile şi aşezările strămoşilor noştri din Scythia Minor. Ajuns pe aceste meleaguri, cu o climă neprielnică şi unde lupii atacau tot ce întâlneau, Apostolul face o primă minune: „lupii au simţit în aer mirosul cald al făpturilor. (…) Ajung la ei, îi înconjoară mârâind în preajma lor. Deodată, plesniţi ca de trăsnet, rămân ţintuiţi la pământ, ca nişte mormane de piatră. Privirea călătorului nostru îi împietrise. După câteva clipe, dezmeticiţi din încleştare, au început să se retragă încet, schelălăind înfricoşaţi, dispărând prin tufişurile din preajmă”[3]. Tocmai din acest motiv, considerăm că există o strânsă legătură între lup şi Sfântul Andrei. Tot tradiţia ne spune că Apostolul „lega gura lupilor”, pe care îi eliberează în noaptea de 29/30 noiembrie pentru a-i pedepsi pe

[3] Dumitru Manolache, *La porţile luminii. Miracolele de la Dervent*, Bucureşti, Editura ALL Educational, 1995, p. 19–20.

păcătoşi, astfel Sfântul primeşte atributul de stăpân al acestor animale sălbatice. Vorbele Moşului Nichifor spuse Malcăi prin pădure, trimit tocmai la noaptea aceasta când lupii se adună în haite atacând tot ce întâlnesc: „că doar nu-i de tot copacul câte un lup! Ia, pe la Sfântul Andrei umblă şi ei mai câte mulţi la un loc”.

Un număr mare de practici magice şi ritualuri se săvârşesc în prima zi a anului, închinată *Sfântului Vasile*, ce marchează începutul, nu doar al unui nou an, dar şi, în mod simbolic, al unui nou ciclu de viaţă. Astfel, Anul Nou începe cu *Sânvăsii* (sau *Sânvăsâi*, *Sân Vasii*) – numele vechi al Zilei Sfântului Vasile – „împăratul” sau „stăpânul anului”. Această zi reprezintă un moment de cumpănă – cea dintre ani – care, în funcţie de buna cunoaştere a tradiţiilor mitologice, poate fi interpretată în sensul dorit de fiecare; pe de alta parte, este o zi fastă prin excelenţă, este prima zi a unui nou interval de timp.

În tradiţia populară, Sfântul Vasile apare ca unul dintre sfinţii care au făcut minunile cele mai mari, fiind păzitor de duhuri rele, cu „mare putere asupra dracilor”. Astfel, cu rugăciunile lui se scot duhurile malefice şi necurate din oameni. Dar efectul rugăciunilor nu are putere dacă mireanul nu face şi el un prim pas, anume să se împace cu toţi confraţii. Ziua lui Sânvăsâi este astfel una a împăcărilor, a bucuriei, a uitării ostilităţilor şi treburilor gospodăreşti. Acest moment este surprins de Slavici în *Sân Vasii*, unde întreg ritualul sărbătorii se desfăşoară în rândul meseriaşilor. Ca preţuire a Sfântul „stăpân al anului” şi izgonitor de duhuri rele şi meseriaşii au păstrat obiceiul reconcilierii, ca stăpânii să servească şi să ia masa împreună cu ucenicii şi calfele: „Bolnavi dacă ar fi fost, de *Sân Vasii* s-ar fi sculat din pat şi-ar fi stat la masă cu calfele şi cu ucenicii, căci altfel Anul nou nu putea să le aducă noroc. (…) Acum, o dată pe an, cei mici erau mari, iar cei mari se făceau mici: ucenicii şedeau în fruntea mesei, calfele se înşirau

mai în coadă, cucoana Sofiţa servea, iar d. Ceplac turna vin în pahare”.

Ziua de Sân Vasii este şi prilej al prevestirii „cum o să-şi petreacă nu numai anul ce vine, ci toată viaţa”, dar şi al ursitului cu ajutorul plumbului turnat în pahare. Aşa se face că stăpânul Ceplac, la vederea reîntoarcerii lui Chiriac şi a bucuriei tinerei Tincuţa, întăreşte cuvintele bătrâneşti prin întrebarea retorică: „Vedeţi că nu minte plumbul topit dacă-l torni cu rost în apă rece?”.

Slavici, fiind un bun cunoscător al tradiţiilor şi al modificărilor efectuate în calendar, leagă prima zi a anului întocmit ştiinţific, a Sfântului Vasile, de mai noile forme economice şi sociale din rândul meseriaşilor de la oraş; dar, atunci când surprinde obiceiurile ursitului şi ale viitorului din mediul rural, apelează la calendarul arhaic, cel păstoresc, ce începe cu ziua *Sfântului Gheorghe* (*Sângeorz*, *Sângeorgiu* sau *Sfântul George*). Numele acestui sfânt se leagă de începutul anotimpului reînvierii, al sezonului păstoresc, fiind momentul în care turmele de oi lasă locurile de iernat din câmpie sau stânele din depresiuni, spre a urca la locurile de văratic din munţi. Sângiorz trebuie să înfrunzească codrul până la 23 aprilie, iar până la 26 octombrie să-l desfrunzească. Din această cauză, în cinstea lui şi pentru protejarea locuinţei de duhurile rele se pun ramuri verzi la uşa casei sau la orişice intrare. Sângeorz nu este numai responsabilul renaşterii vegetaţiei, ci şi a idilelor. În această zi tinerele sunt udate cu apă de izvor de către flăcăi şi se leagă primele prietenii.

Toată încărcătura sărbătorească legată de această zi o reîntâlnim în *St. George*, o scriere slaviciană ce de multe ori a fost atribuită lui Eminescu: „din iederă se împletesc cununi” cu scop protector, flăcăii stropesc fetele cu apă de izvor, „astăzi se încheie un an şi se începe altul, astăzi se hotărăşte simbria şi să reînnoieşte învoiala cu stăpânul”, „se înţarcă mieii şi oile se

bagă în lapte”, primii fiori ai dragostei o cuprind pe tânăra Simina, adunarea întregii comunităţi la biserică, iar seara la joc. Dar, toată această atmosferă celestă, dată de legătura strânsă dintre St. George, natură şi om, din mediul rural, devine una profană, lipsită de încărcătura sacrală în mediul urban, unde totul se reduce la o simplă petrecere: „Ce proastă petrecere! Oştiri ce se luptă cu noroiul, bombe ce se descarcă de dragul zgomotului, certuri, ocări, sudălmi, mizerie politică! Apoi plăteşte chirie dacă i-a mai rămas un fir de para, părăseşte-ţi locaşul, te mută în altul, sparge oglinzi, te ceartă şi te necăjeşte, căci e St. Gheorghe!”.

Bibliografie

Caragiale, Ion Luca, *Opere*, *Teatru. Proză. Versuri*, ediţie îngrijită de Marcel Duţă, în loc de prefaţă şi cronologie de Şerban Cioculescu, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet – Cultura Naţională”, 2003.

Creangă, Ion, *Opere*, ediţie îngrijită de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, prefaţă de Mircea Vulcănescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. I-VIII, ediţie îngrijită de acad. Mihai Cimpoi, Chişinău, Editura Ganivas, 2001.

Slavici, Ioan, *Opere*, vol. I-VII, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi cronologie de Dimitrie Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Naţional, 2001.

Eliade, Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic şi Editura Ştiinţifică, 1999.

Manolache, Dumitru, *La porţile luminii. Miracolele de la Dervent*, Bucureşti, Editura ALL Educational, 1995.

Olinescu, Marcel, *Mitologie românească*, Bucureşti, Editura Gramar, 2008.

Pamfile, Tudor, *Mitologia poporului român*, vol. I-II, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Vestala, 2008.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

Abstract

In the folk tradition, some of the saints have received well defined characteristics, without having any links to the Christian tradition. They belong to the village mythology, the one with archaic or pre-Christian origin, overwhelmed by Christianity and by the surrounding peoples' mythologies. Many saints have become "saints of superstitions", even their names reminding man what to do or not. Although the names of these saints are inspired from the Christian tradition, they are modified within the village community. *Sâmedru, Sângiorz, Sânpetru, Sântandrei, Sântilie, Sântoader, Sânvăsii* are the popular names of saints, made up from the words *sânt* and the name itself. Those saints have replaced old mythical representations, less or more recognisable, taking over many of their characteristics and losing their own biblical ones.

Among those who have kept in their pieces of work the popular names of saints and the whole mystery of their feasts, there are Eminescu, Creangă and Caragiale.

DE LA LIMBAJ LA TĂCERE ÎN *AŞTEPTÂNDU-L PE GODOT*

Claudiu MARGAN

Noul teatru şi, cu precădere, teatrul absurdului experimentează în domeniul limbajului, făcându-şi un ţel din utilizarea unui limbaj cotidian, renunţând la ornamentele stilistice ale teatrului clasic. Ca şi în cazul poeziei moderne, limbajul în noul teatru nu trebuie atât să redea cât să sugereze intenţiile dramaturgului; de aceea teatrul modern pune pe picior de egalitate comunicarea verbală şi cea non-verbală. Cu alte cuvinte, limbajul verbal nu mai reprezintă decât un mijloc de comunicare între altele sau, după cum subliniază Eugène Ionesco, „il est non seulement permis, mais recommandé, de faire jouer les accessoires, faire vivre les objets, animer les décors, concretiser les symboles: de même que la parole est continuée par le geste, le jeu, la pantomime, qui, au moment où la parole devient insuffisante, se substituent à elle, les éléments scéniques matériels peuvent l'amplifier à leur tour”[1]. M. Esslin afirma că dramaturgii absurdului încearcă nici mai mult nici mai puţin decât „une dépréciation radicale du langage”, acesta fiind înlocuit de imagini scenice concrete[2].

În piesele sale, S. Beckett insistă asupra imperfecţiunilor şi a limitărilor pe care le presupune limbajul, asupra a ceea ce el însuşi numea „infirmitatea limbajului”, căutând un mijloc de expresie dincolo de acesta. Dezintegrarea limbajului devine o

---

[1] Ionesco, *Notes et Contre-Notes,* Gallimard, Paris, 1962, p. 194.
[2] M. Esslin, *Le Théâtre de l'Absurde,* Buchet/Chastel, Paris, 1969, p. 22.

adevărată obsesie a pieselor lui Beckett. Niklaus Gessner[3] numără zece modalităţi ale dezintegrării limbajului în *Aşteptându-l pe Godot*, de la *înţeles greşit* la *dublu sens* şi *monolog* (utilizat pentru a sublinia imposibilitatea comunicării), de la *clişee, repetiţii sinonimice*, *incapacitatea personajelor de a-şi găsi cuvintele*, *stil telegrafic* (lipsa structurii gramaticale, comunicare prin strigăte) până la *nonsens* şi *abandonul semnelor de punctuaţie*. Mare parte dintre aceste semne ale dezintegrării limbajului le găsim în monologul lui Lucky:

LUCKY (*glas monoton*): Dată fiind existenţa aşa cum ţâşneşte din recentele lucrări publice ale lui Poinçon şi Wattmann ale unui Dumnezeu personal cuacuacuacua cu barbă albă cuacua în afara timpului întinderii care din înălţimea divinei sale apatii, a divinei sale atambii, a divinei sale afazii ne iubeşte cu câteva excepţii nu se ştie de ce dar asta va veni şi suferă după exemplul divinei Miranda cu cei care sunt nu se ştie de ce dar avem timp în zbucium în focuri ale căror focuri flăcările măcar să dureze un pic(...) (p. 42)

Adesea, personajele nu reuşesc să-şi găsească cuvintele sau discursul e atât de fragmentat încât pare să-şi piardă coerenţa; în schimb aceste ezitări nu fac decât să adauge semnificaţii noi:

VLADIMIR: După ce i-ai supt măduva, să-l arunci ca pe un... (*caută*) ca pe-o coajă de banană. Trebuie să recunoaşteţi că...

POZZO: (*gemând, apucându-se cu mâinile de cap*): Nu mai pot... să suport... ce face... nu puteţi să ştiţi... e înspăimântător... trebuie să plece... (*ridică braţele*)... înnebunesc... (*Se*

---

[3] citat în E. Jacquart, *Le théâtre de dérision,* Gallimard, Paris, 1998, p.79–80.

prăbuşeşte cu capul în mâini). Nu mai pot... nu mai pot... (p. 32)

O simplă lectură a unui text al lui Beckett relevă predilecţia acestuia pentru nivelul vorbit al limbii, eliminând astfel, aşa cum afirmam deja, ornamentele stilistice ale teatrului tradiţional. Recursul la termeni familiari, expliciţi, argotici sau chiar scatologici se explică prin intenţia autorului nu neapărat de a şoca auditoriul, ci de a realiza o anumită familiaritate, intimitate cu textul, coborând tragicul din sublimul eroic în banalul cotidian. Întâlnim astfel expresii precum *lasă-mă dracului, rahat, picioare în cur, s-o-ntindem, se scoală, drăcie, Cacacluse, cară-te,* o mulţime de invective: *javră, ticălos, căzătură, tâmpit, porc, scârnăvie.*

Cuvintele pretenţioase, chiar dacă prezente în *Aşteptându-l pe Godot* sau în celelalte piese beckettiene (de pildă: *afazie, atambie, succedanee, circumducţiune*) nu ascund altceva decât derizoriul comunicării, fiind minate de intenţile ironice ale autorului.

Deasemenea, cuvinte care, altminteri, ar evoca corespondenţe poetice poartă în *Aşteptându-l pe Godot* marca derizoriului:

Într-o clipă se înnoptează. Luna se înalţă pe cer, rămâne nemişcată, scăldând scena într-o lumină argintie.

VLADIMIR: În sfârşit! (*Estragon se ridică şi merge spre Vladimir, cu amândouă ghetele în mână. Le pune lângă rampă, se ridică şi priveşte luna.*) Ce faci?

ESTRAGON: Fac ca şi tine, mă uit la gălbejita asta. (p. 52)

POZZO: (...) Era un ceas cu capac, arăta şi secundele. Mi-l dăduse bunicul. (*Se scotoceşte.*) Te pomeneşti că a căzut. (*Caută pe jos, ca şi Vladimir şi Estragon. Pozzo întoarce cu piciorul resturile pălăriei lui Lucky.*) Asta-i bună!

VLADIMIR: Să nu fie în buzunarul de la vestă.

POZZO: Aşteptaţi! (*Se frânge în două, îşi apropie capul de pântece. Ascultă.*) N-aud nimic! (*Le face semn să se apropie.*) Veniţi să vedeţi. (*Estragon şi Vladimir vin spre el, se apleacă pe pântecul lui. Tăcere.*) Mi se pare că ar trebui să i se audă tic-tac-ul.

VLADIMIR: Linişte!

Toţi ascultă, aplecaţi.

ESTRAGON: Eu aud ceva.

POZZO: Unde?

VLADIMIR: E inima mea.

POZZO (*dezamăgit*): Pe dracu! (p. 45–46)

Deconcertantă este şi sintaxa frazei, care se comprimă în majoritatea paragrafelor. Fragmentarea discursului prin puncte, virgule sau puncte de suspensie marchează derizoriul unei comunicări, a unei gândiri şi, în ultimă instanţă, a unei existenţe discontinue. Iată trei exemple în acest sens:

ESTRAGON: Se poate. Îmi amintesc hărţile Ţării Sfinte. În culori. Foarte frumoase. Marea Moartă este bleu-pal. Mi se făcea sete numai când mă uitam la ea. Şi-mi spuneam: acolo o să mergem să ne petrecem luna de miere. O să înotăm. O să fim fericiţi. (p. 10)

POZZO *(subit furios)*: Într-o bună zi, ca toate zilele, el a amuţit, într-o bună zi eu am orbit, într-o bună zi o să surzim, într-o bună zi ne-am născut, într-o bună zi o să murim, în aceeaşi bună zi, în aceeaşi clipă, nu-ţi ajunge? (p. 87–88)

ESTRAGON: Adică... întunericul... oboseala... slăbiciunea... aşteptarea... mărturisesc... am crezut... o clipă... (p. 21)

Primul exemplu conţine de nouă ori punctul, dar niciodată virgula; al doilea conţine nouă virgule şi niciun punct, iar ultimul, de opt ori punctele de suspensie, fără vreun punct sau virgulă. Alegerea punctuaţiei nu este arbitrară credem, ci indică un ritm al dialogului care trebuie transmis cititorului/ spectatorului. În funcţie de punctuaţie, conversaţia lâncezeşte sau se precipită, în strânsă legătură cu ritmul interior al personajelor, marcând, rând pe rând, rememorarea tihnită, enervarea sau ezitarea timorată.

Progresia dialogului, observă E. Jacquart[4], nu mai ascultă de regulile unei continuităţi semantice aşa cum se întâmpla în dialogul tradiţional. Cel mai adesea progresia se realizează prin asociere, fie pentru că un cuvânt evocă prin sonorităţile sale un altul, fie pentru că un lucru evocă un altul, gândirea alunecând de la un referent la altul:

ESTRAGON: Ăsta ce e?
VLADIMIR: Pare salcie.
ESTRAGON: Unde-i sunt frunzele?
VLADIMIR: Pesemne că e moartă.
ESTRAGON: A terminat cu plânsul.
VLADIMIR: Doar dacă n-o fi anotimpul.
ESTRAGON: Nu crezi mai curând că e un copăcel?
VLADIMIR: Un arbust. (p. 12)

Progresia dialogului se realizează adesea şi prin alternarea registrului serios cu cel comic, aşa cum vedem în exemplul următor:

---

[4] *op. cit.*, p. 209–210.

ESTRAGON: Dacă ne-am spânzura?
VLADIMIR: Ar fi un mijloc să se scoale.
ESTRAGON (*interesat*): Se scoală?
VLADIMIR: Da, cu tot ce urmează. Şi acolo unde pică, cresc mătrăgune. De-asta ţipă ele cînd le smulgi. Nu ştiai?
ESTRAGON: Să ne spânzurăm imediat.
VLADIMIR: De-o creangă? *(Se apropie amândoi de copac şi-l privesc.)* N-aş avea încredere. (p. 15)

Dar principalul procedeu prin care se realizează progresia dialogului pare să fie contradicţia, care adesea tinde să devină opoziţie pură:

VLADIMIR şi ESTRAGON (*se întorc simultan*): Nu cumva...
VLADIMIR: O, pardon!
ESTRAGON: Te ascult.
VLADIMIR: Nu, nu...
ESTRAGON: Ba da!
VLADIMIR: Te-am întrerupt!
ESTRAGON: Dimpotrivă.
Se privesc mânioşi.
VLADIMIR: Hai, lasă politeţea.
ESTRAGON: Hai, nu fi încăpăţânat.
VLADIMIR *(cu putere)*: Termină-ţi fraza.
ESTRAGON *(la fel)*: Termin-o tu pe-a ta. (p. 72)

E. Jacquart evidenţiază preferinţa lui Beckett pentru *stihomitie*[5] ca şi procedeu stilistic în *Aşteptându-l pe Godot.* De

[5] E. Jacquart defineşte stihomitia ca „un tip de dialog care avansează vers cu vers, sau, mai exact, un duel verbal bazat în acelaşi timp pe antiteză şi paralelism anaforic, de-a lungul căruia personajele îşi răspund rând cu rând.” (*op. cit.*, p. 196.) (trad. noastră)

obicei, opoziţia pe care o presupune stihomitia se bazează pe nuanţe, Didi şi Gogo apelând la arii sinonimice pentru a reda ceea ce văd sau ceea ce simt. Impresia generală este cea a unei lipse de comunicare, personajele urmându-şi firul gândurilor fără a-l asculta pe celălalt:

> VLADIMIR: E-adevărat, suntem nesecătuiţi.
> ESTRAGON: Asta ca să nu gândim.
> VLADIMIR: Avem scuze.
> ESTRAGON: Ca să nu auzim.
> VLADIMIR: Avem motive.
> ESTRAGON: Toate vocile moarte.
> VLADIMIR: Vocile moarte au zgomot de aripi.
> ESTRAGON: De frunze.
> VLADIMIR: De nisip.
> ESTRAGON: De frunze.
> *Tăcere.*
> VLADIMIR: Şi vorbesc toate în acelaşi timp.
> ESTRAGON: Fiecare pentru sine.
> *Tăcere.*
> VLADIMIR: Mai degrabă şoptesc.
> ESTRAGON: Murmură.
> VLADIMIR: Vâjâie.
> ESTRAGON: Murmură.
> *Tăcere.* (p. 59–60)

Aşa cum se întâmplă şi în fragmentul de mai sus, uneori, dialogul se întrerupe deoarece nu există o comunicare reală, personajele pierd contactul cu realitatea şi se înconjoară de tăcere. Dar fie că marchează ezitarea, teama sau uitarea, tăcerea nu e niciodată lipsită de sens.

Pauzele dese şi tăcerea fragmentează piesa, creând impresia unui *puzzle* sau a unei serii de episoade din care cititorul/spectatorul trebuie să reconstruiască sensul în mod creativ. M. Worton distinge între „tăcerea inadecvării”, când personajele nu reuşesc să-şi găsească cuvintele, „tăcerea reprimării”, când acestea rămân perplexe din cauza atitudinii interlocutorului şi „tăcerea anticipaţiei”, când personajele aşteaptă un răspuns din partea celorlalţi care să confere, măcar temporar, un sens propriei existenţe.[6]

În mod evident polisemantică, tăcerea marchează în primul rând ezitarea personajelor în faţa celorlalţi şi, în ultimă instanţă, în faţa vieţii şi a destinului absurd:

VLADIMIR: Gogo!
ESTRAGON: Didi!
VLADIMIR: Dă mâna!
ESTRAGON: Iat-o!
VLADIMIR: Vino în braţele mele!
ESTRAGON: În braţele tale?
VLADIMIR (*deschizând braţele*): Aici, înăuntru!
ESTRAGON: Haide!
Se îmbrăţişează. Tăcere.
VLADIMIR: Ce uşor trece timpul cînd ne distrăm!
Tăcere.
ESTRAGON: Ce facem acum?
VLADIMIR: Aşteptând.
ESTRAGON: Aşteptând.
Tăcere. (p. 72)

[6] M. Worton, *Waiting for Godot and Endgame* în John Pilling (ed.), *The Cambridge Companion to Beckett*, Cambridge University Press, 1995, p. 75 (trad. noastră).

Aşa cum am arătat, teatrul absurdului îşi propune să experimenteze în domeniul limbajului, impunând un limbaj bazat mai degrabă pe sugestie decât pe concreteţea expresiei. Consecinţa acestei direcţii asumate în noul teatru va fi o importanţă crescândă a non-verbalului, fie că este vorba de imagini scenice precum decorul, luminile sau sunetul, fie de gesturi şi mişcare sau de tăcerea care ia în stăpânire scena atunci când cuvintele nu mai sunt de ajuns.

Limbajul apare la Samuel Beckett ca şi un instrument imperfect pe care autorul îl subminează cu o consecvenţă adesea obsesivă: nonsens şi contradicţie, repetiţie şi clişeu, lipsa structurii gramaticale şi a semnelor de punctuaţie sunt doar câteva procedee prin care dramaturgul denunţă ceea ce el însuşi numea „infirmitatea limbajului”.

Dialogul, care pare să nu mai asculte de o logică a progresiei, ci avansează prin asociaţii sau chiar prin contradicţie, este adesea întrerupt de tăcere. Deoarece comunicarea reală pare să fie imposibilă într-o lume absurdă, personajele pierd contactul cu realitatea şi se înconjoară de tăcere, o tăcere niciodată lipsită de semnificaţie, ci întotdeauna polisemantică, fie că marchează ezitarea, teama sau uitarea.

Language and Silence in *Waiting for Godot*

It has become a sort of ‘commonplace’ for contemporary literary criticism to emphasize the disarticulation of language in the *theatre of the absurd* both at the level of the thematic concerns of the authors and at the level of the discourse of the play itself. The aim of our study is to exemplify this innovative characteristic of the new theatre which testifies of a unique style in drama writing in relation to one of the exponents of the Absurd, Samuel Beckett, and his most well-known literary production, *Waiting for Godot*. We shall focus on such concepts as the infirmity of language, on the choice of vocabulary, on the progression of dialogue, on non-sense and contradictions, and on the use of silence as a stylistic device.

Bibliografie

ABIRACHED, R., *La crise du personnage dans le théâtre moderne,* Gallimard, 1994.

ALVAREZ, A. *Samuel Beckett,* The Viking Press, New York, 1973.

BALOTĂ, N., *Lupta cu absurdul,* Ed. Univers, Bucuresti, 1971.

COHN, R., *Samuel Beckett, the Comic Gamut,* Rutgers University Press, 1962.

BECKETT, S., *Aşteptându-l pe Godot,* Ed. Univers, Bucureşti, 1970.

ESSLIN, M., *Le Théâtre de l'Absurde,* Buchet/ Chastel, Paris, 1969.

HARRIS, C., *The Aesthetics of Absurdity,* in *Contemporary English Novelists of the Absurd,* College & University Press, New Haven, 1971, pp. 17-33.

IONESCO, E., *Notes et Contre-notes,* Gallimard, Paris, 1962.

JACQUART, E., *Le théâtre de dérision,* Gallimard, Paris, 1998.

WILSON, E., *The Theater Experience,* McGraw-Hill Book Company, New York, 1985.

WORTON, M., *Waiting for Godot and Endgame,* în John Pilling (ed.), *The Cambridge Companion to Beckett*, Cambridge University Press, 1995.

The Concise Oxford Companion to the Theatre, ed. Phyllis Hartnoll, Peter Found, Oxford University Press, 1996.

The Penguin Dictionary of the Theatre, ed. J.R. Taylor, Penguin Books, 1993.

V. Didactică

PRESA ROMÂNEASCĂ CU PREOCUPĂRI PEDAGOGICE DIN BANAT, ÎN PERIOADA 1886-1918. DESPRE OMUL DE LA CATEDRĂ

Ioana Loredana BANADUC

Imaginea şcolii şi a învăţământului românesc bănăţean trebuie descifrată şi la nivelul articolelor, al textelor risipite în periodice. Încercând să reconstituim din crâmpeiele oferite de texte un tablou al realităţii dispărute, am utilizat ca sursă documentară unele publicaţii bănăţene cu preocupări pedagogice: „Foaia Diecesană”, „Ludimagister”, „Educatorul”, „Almanach edat de Reuniunea învăţătorilor dela şcoalele confesionale gr. or. din diecesa Caransebeşului”.

Intervalul cronologic avut în vedere, cuprins între anii 1860-1918, are importanţă istorică[1], lingvistică, culturală. Caracteristica acestei perioade este lupta comună de emancipare naţională. Limba este expresia cea mai pregnantă a spiritului, a caracterului şi a specificului naţional, este factorul unităţii naţionale. Instrumentului lingvistic i se atribuie o funcţie eminamente politică, astfel destinul naţiunii este identificat cu cel al limbii[2].

Pentru bănăţeni, „sfânta deşteptare a sufletului românesc” a însemnat lupta împotriva tendinţelor de deznaţionalizare prin

---

[1] În anul 1860, în condiţiile unei apropieri între Austria şi Ungaria, Banatul este alipit Ungariei. În anul 1867 ajunge sub administaţie maghiară. Vezi Ioan Munteanu, *Banatul istoric, 1867-1918*, vol. I, Timişoara, Editura Excelsior, 2006.

[2] Doina David, *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Facla, 1980, p. 14.

limbă. Presa a consemnat voința şi puterea morală a românilor de a lupta pentru unitatea limbii, a tradițiilor şi a culturii lor, în spiritul patriotic cultivat de Şcoala Ardeleană:

„O eră mai nouă însă se deschide; o suflare sfântă adie, vestindu-le timpuri mai bune. Bărbați insuflați de duh sfânt se ivise între ei propovăduind sfânta deşteptare a sufletului românesc. Unii le strigă: Iată cartea sfântă a neamului vostru; învățați de unde ați venit şi înțelegeți ce sunteți şi ce voiți să fiți. Alții le zic: Luminați-vă şi veți fi aceia ce voiți să fiți, împodobiți fiind cu fapte vrednice de mărire. Unul, altul le spune: Limba voastră este limbă aleasă, puteți învăța întrânsa toate stiințele pământului. Şi semințele, aruncate de Petru Maior, de Şincai, de Samuil Klain şi G. Lazăr, răsăriseră şi prinseră rădăcini în sufletul românesc. Şi fiii neamului nostru păstrară cu sfințenie graiurile apostolilor lor ca o sfântă moştenire şi uimitoare fură roadele ostenelelor lor pe câmpul propăşirii neamului românesc."[3].

În lumina considerațiilor amintite, cu privire la modul de raportate al cărturarilor la această „eră noauă", felul în care o văd şi în care se definesc, identitatea națională a reprezentat modalitatea de autodefinire spirituală, o imagine intelectuală, construită după modelul european, fixată în mentalitatea românilor prin inițiativa răspândirii culturii în masa societății rurale şi prin crezul ridicării prin şcoală a celor lăsați fără binefacerile ştiinței de carte.

Cercetarea publicațiilor româneşti cu preocupări pedagogice, în contextul perioadei de asuprire națională, îşi găseşte o

[3]Ioan Popea, *Cuvântare*, în „Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 29. Ioan Popea, profesor la Gimnaziul român din Braşov, a participat în anul 1895 la Adunarea generală Reuniunii învățătorilor din Dieceza Caransebeşului.

explicație firească. Putem spune că explicația a fost dată încă din anul 1884, în momentul în care unii învățători conştientizează necesitatea unui organ de presă al lor: „a fi fără presă este tot atâta cât a fi la întuneric, a fi fără lumină. Prin ce se putea inspira învățătorimea pentru bunurile ideale, prin ce s-ar cultiva realismul sănătos între învățători, dacă nu prin presa lor proprie pedagogică, prin ce s-ar susține principiile pedagogice probate şi prin ce s-ar lămuri aplicarea lor într-o situațiune şcolară, dacă nu printr-o presă proprie pedagogică ? Pre cât însă de o parte presa va fi lumina învățătorilor şi a părinților, pre atât ea va fi bucimul prin care ne vom bucina bucuria, opiniunile şi păsurile noastre, cât se poate de tare, chiar de ar şi plesni timpanul urechilor celor grei la auz”[4].

Publicistica pedagogică a fost unul din mijloacele prin care şcoala românească întreținea şi cultiva în rândul generațiilor dragostea pentru limba maternă, istoria şi literatura națională. Se urmărea formarea unei mentalități colective, a unei stări de spirit în centrul căreia ideea națională, prin concepte de genul: educație națională, pregătirea ştiințifică a învățătorilor, îmbunătățirea manualelor, găsirea celor mai adecvate mijloace de predare în şcolile româneşti, reprezenta fermentul necesar pentru renaşterea culturală.

În principiu, aceste periodice urmăreau „să lumineze oamenii noştri, îndeosebi pe preoți, învățători şi cărturarii poporului, întregind şi sporindu-le treptat cunoştințele de lipsă pentru silnica lor ocupațiune [...], să contribuie la cultivarea plăcerei de a ceti şi să informeze publicul nostru cetitori despre

---

[4] Ion Simu, *Lucruri dăscăleşti*, în „Luminătorul”, Timişoara, V, 1884, nr. 63, apud Valeriu Leu, Vasile Zaberca, *Un dascăl bănățean la cumpăna de veacuri: Ion Simu 1844-1932*, în „Banatica”, Reşița, 1983, p.483. Abia peste doi ani învățătorul Ion Simu va scoate mult dorita revistă, intitulată „Ludimagister”.

vederile mai întemeiate şi mai înaintate în ce priveşte cestiunile limbei”[5] [...], „a contribui la educația poporului din aceste părți [...], a îmbărbăta pe salahorii culturii a ne aduce, care cum poate, cîteo pietricică la ridicarea acestui modest pod de trecere la o viață mai bună şi a învățătorului şi a susținătorilor şcoalei româneşti”[6] [...], cât şi „promovarea şi apărarea intereselor învățătorilor români din Ungaria şi Austria [...], luminarea, cultivarea noastră proprie prin noi, prin propriile noastre puteri, unirea noastră într-un agregat solid şi de valoare: pentru ca să nu mai stăm şi de aici înainte ca nişte atomi răsfirați şi de puțină însemnătate, suflați şi spulberați de vânturi mici prea adesea încotro nu ne place; să putem forma elementul educativ al organismului societății, puternic şi abil, aşa precum îl cere viața şi trebuințele moderne”[7].

---

[5]„Foaia Diecesană, Organ al Eparchiei gr. or. rom. a Caransebeşului”, I, 1886, nr. 1-5, p. 2-3. A văzut lumina tiparului la 5/17 ianuarie 1886. Este una dintre gazetele româneşti din Banat cu cea mai lungă existență, având un rol important pentru progresul cultural al poporului român. Redactorii publicației au fost personalități de seamă ale Banatului: I. Bartolomei, I. Ionaşiu, P. Barbu, Iosif Iuliu Olariu, Cornel Cornean.

[6]„Educatorul”, I, 1909, nr. 1, iunie, p. 1. Revista a apărut între anii 1909-1914, la Oravița, sub îngrijirea unui comitet de redacție, director Petre Bizerea, oglindind activitatea Reuniunii învățătorilor din Eparhia Caransebeşului.

[7]Ion Simu, în „Ludimagister”, apud Mihai Deleanu, *Ludimagister, prima revistă pedagogică la Reşița*, în „Banatica”, Reşița, III, 1975, p. 326. Revista „Ludimagister” (1886-1890, 1891) a apărut la Reşița. Revista a văzut lumina tiparului în 16, 17 martie 1886, dar apare cu întreruperi: 4,17 martie 1866 până în decembrie 1888; iulie-decembrie 1890. Vezi Georgeta Răduică, R.Răduică, *Dicționarul presei româneşti(1731-1918)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1995, p. 263. Autorii acestui dicționar au stabilit că a apărut între 4/17 martie 1886-decembrie 1891. Din ianuarie 1887 i s-a schimbat numele în „Pedagogul român”. Începând cu luna iulie 1890, Ion Vidu a devenit noul redactor. Revista a apărat drepturile învățătorilor români şi a militat pentru înființarea de reuniuni ale acestora.

Articolele prezente în paginile acestor publicații oglindesc o paletă tematică diversificată. O problemă pe larg dezbătută în presă este situația omului de la catedră. Întorcându-ne în timp am descoperit imaginea de apostol a învățătorului, modelul spiritual şi reperul moral al comunității, care prinde viață în foile îngălbenite şi răzbate din colbul vremii până la noi.

În primul rând observăm grija cărturarilor de a explica semnificația termenilor: *dascăl, învățător, profesor*. Dacă pentru bătrânii satului *dascăl* semnifica „un om ce ştie orânduiala bisericii, învață tinerimea ceva din ştiințele elementare”[8], se presupune că ar fi fost înlocuit „mai întâi în Banat cu titula de *învățătoriu,* în o sferă mai lățită şi mai mult respectată”[9]. A fi *profesor* însemna, pentru acele timpuri, a „da instituție în ştiința de gramatică, şi de la aceasta în sus toate ştiințele prescrise pentru ghimnaziuri, colegiuri, academii, universități”[10].

„Titula de *învățătoriu*” este explicată, în primul rând, de către marii cărturari ai Banatului, precum Atanasie Marian Marienescu: „Învățătoriul e un organ spiritual al poporului şi pentru aceasta desvoltarea simțămintelor inimii şi a puterilor spiritului poporului e lui încredințată. Mare misiune i s-a dat! Deci e de lipsă ca mai întâiu învățătoriul însuşi să-şi desvoalte simțămintele inimii şi puterile spirituale şi să-şi întărească conştiința că are misiune mare în desvoltarea civilisațiunei şi culturei generațiunilor, date conducerei sale. Dar învățătoriul

---

[8] *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, 1841, nr. 6/9, februarie, p. 44-45, apud Daniela Mârza, *Imaginea învățătorului bănățean reflectată în circularele şcolare. Studiu de caz: protocolul de circulare al satului Moravița (Banat) 1819-1859*, în „Anuarul Institutului de istorie *George Barițiu*”, Cluj-Napoca, 2001, p. 84.

[9]Idem, *Ibidem*.

[10]*Ibidem*.

această misiune numai atunci o poate împlini, dacă se simte cu chemare de apostol truditoriu şi e capabil ca simțămintele inimii şi puterile spirituale ale sale să le transplanteze în tinerime. În acest mod învățătoriul va fi împlinitoriu de datorințele sale mărețe şi va rădica poporul la starea în carea îşi fundează şi apără esistența sa națională.”[11].

Una dintre cele mai importante îndatoriri ale învățătorului în acele „vremuri de zbucium” era înlăturarea obstacolelor progresului cultural, spiritual al ucenicilor săi.

Caracteristica imaginii bănățeanului, mândria, „fala”, definită ca „obligație a tuturor celor care trăiesc într-o regiune pentru ridicarea nivelului cultural, economic şi politic al ei”[12], este foarte bine punctată de intelectualii vremii pentru a-i face conştienți pe cei aleşi de necesitatea păstrării moştenirilor de la străbuni: limba, pământul, obiceiurile, veşmintele şi numele de *român*.

„Ni place a ne lăuda cu gloria strabunilor nostri; înse'această laudă devine o frasă goală, dacă nu onorăm memoria străbunilor nostri prin aceea că păzim şi păstrăm ce ni-au lăsat dânşii ca sântă moştenire. Ce moştenire ni-au lăsat strabunii nostri? Ni-au lăsat limba şi moşia. Limba am păstrat-o, la ce un seclu din urmă a venit biserica întru ajutoriu; din moşie am perdut o parte. Când cineva se hotăreşte ce a fi învățătoriu român [...] acela ia grea datorință asupra sa, înse atunci îşi împlinesce această datorință mai bine, când învață pe

———————

[11] Atanasie Marian Marienescu, *Învățătorul şi poporul*, Ediție îngrijită, prefață şi bibliografie de Eugen Blăjan, Bucureşti, Editura Albatros, 2001, p. 12. Deşi nu era o carte de şcoală, ci o carte de învățătură pentru popor, episcopul Andrei Şaguna a intuit nevoia unor astfel de lucrări, a introdus-o în şcoală şi a recomandat-o elevilor, preoților şi tuturor cărturarilor.

[12] Virgil Birou, *Situația culturală din Banat*, în „Revista Institutului Social Banat-Crişana”, VIII, 1941, ianuarie-aprilie, p. 22.

poporul românesc: să-şi păstreze şi păzască limba, legea şi moşia, căci numai aşa onorează memoria străbunilor săi."[13].

Răspunsul la întrebarea *Cum trebuie să fie învățătoriul?*, îl găsim în felurítele articole de presă, în care oamenii şcolii încearcă să schițeze portretul „pionerului culturii şi propagatoriul moralității în popor"[14].

Ioan Miclea este de părere că *învățătoriul* trebuie să îndeplinească trei roluri: *oficiant, cantor* şi, în zona socială, *om privat*. Acesta va avea „autoritate şi caracter integru", iar „aureola sublimității îl va încungiura, şi prin trânsul statului învățătoresc îi va servi spre onoare"[15], dacă va respecta o serie de îndemnuri practice, concepute „dupe ani de fermentațiune din propria esperință şi din a altora pre terenul practic al instrucțiunii poporale"[16].

Un bun *oficiant* „va fi un adevărat muncitoriu în viea Domnului, va şti balansa pornirile rele în spre bine, se va stăpâni pe sine, va fi model în purtarea morală, va scoate în relief toate părțile bune, punându-le în serviciul religiunei şi națiunei noastre"[17].

---

[13]Emanuil Ungureanu, *Sentințe*, în „Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 218.

[14]George Dragoescu, *Ce sporiu au să arăte cele trei clase inferioare ale şcoalei poporale elementare?*, în „Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 194.

[15]Ioan Miclea, *Cum trebuie să fie învățătoriul?*, în „Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 201.

[16] Idem, *Ibidem*, p. 204.

[17] *Ibidem*.

„Datorința învățătoriului de a servi bisericei şi neamului din carele face parte”[18] a fost o caracteristică a vremii ce a impus, „pre lângă susținerea şi cultivarea limbei noastre, susținerea moralei creştine”, un alt obiectiv al învățământului confesional poporal.

Formarea caracterului religios al tânărului şcolar se realizează de către „învățătoriul-cantor prin cantorat”, adică „prin ținuta sa, prin modul predării cântării şi prin articulare voacei”[19]. Pentru a realiza acest obiectiv, învățătorul Miclea îi îndeamnă: „să conducă cantoratul conform prescriselor, să fie model de evlavios, să se nisuiească a perfecționa arta cântării”[20].

În societate, rolul învățătorului este foarte bine precizat. Acesta trebuie să-şi susțină poziția cu demnitate, „să nu fie respingătoriu față de societate, şi în toate direcțiunile, asupra tuturor espunerilor, invățătoriul să premeargă cu esemplu”[21].

De asemenea, „adevăratul învățătoriu să fie înzestrat nu numai cu arma cunoştințelor teoretice, practice, cunoştințelor pedagogice, conscințiositatea acurateța, nepărtinirea şi moralitatea esemplară, ci şi cu puterea voinței şi a diliginței; căci voința şi dilingința învățătoriului produc mult sporiu şi folos şcoalelor, tinerimei şi poporului nostru român” [22].

În general, învățătorii se străduiau să formeze în aşa fel elevii pe care îi aveau în grijă, încât prin ei să-şi trăiască a doua viață, o viață pe care înțelepciunea dobândită o făcea mai bună decât pe cea a tinereții lor. Cadrul didactic există şi dăinuie prin

---

[18] *Ibidem*.

[19] *Ibidem*.

[20] *Ibidem*, p. 206.

[21] *Ibidem*, p. 209.

[22] Damaschin Gruescu, *Sentințe*, în „Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului”, Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 217.

elevii săi, după cum a spus Iosif Vulcan: „învățătoriul e ca luminarea, care respăndind lumină, se consumă pe sine însăş; dar stingându-i-se viața, el nu lasă întunerec după sine ca luminarea arsă, ci lumina produsă de el trăesce mai departe în elevii săi.”[23]

Demersul educativ propus de învățători în clasă avea ca fundament nu numai un set de valori împărtăşite colectiv, ci şi respectul pentru cultura celorlalte naționalități. Scopul acestui demers era formarea unui om *luminat*, având „îndemînarea de a-şi exprima uşor, clar şi corect prin vorbire sau prin scriere, cugetele şi simțemintele sale în limba maternă”[24], a unui cetățean ce deținea cunoştințe despre istoria patriei, de matematică, ştiințe naturale, economie pentru a fi cinstit şi folositor societății, inclusiv a unui bun creştin ce a dobândit „morala şi religia” confesiunii careia îi aparținea, respectând, în acelasi timp, celelalte confesiuni.

Imaginea învățătorului, descoperită în paginile revistelor, este prezentată ca o configurație de lumini puternice, dar cu inerente umbre. Umbrele sunt reflexe ale condițiilor materiale, legislative şi sociale precare, ce au lăsat o amprentă asupra activității educative şi au reprezentat un factor obiectiv care a influențat, într-o mare măsură, interacțiunea dintre învățător şi elevi. Se poate observa relația interumană de inspiratie creştină pe care dascălii o propun elevilor săi, iar răbdarea în fața încercărilor vieții este atitudinea adoptată de aceştia: „în izvorul acesta de apă vie al mulțumirii şi veseliei micuților mi-am scăldat sufletul şi trupul şi aşa m-am fortificat pentru munca mistuitoare ce o reclamă neamul nostru dela învățătorul său confesional”[25].

---

[23]„Foaia Diecesană”, I, 1886, nr.46, p. 6.

[24]Gheorghe Cătană, *Exercițiile de stil şi compoziții în şcoala poporală,* în „Educatorul”, II, 1910, p. 50.

[25]Ion Mărilă, *Rostul şcolii confesionale în cadrul art. De lege XXVII 1907*, în „Educatorul”, V, 1913, nr. 6, iunie, p. 111.

Dascălul nostru sătesc, condamnat printr-o leafă neînsemnată la privaţiunile unui trai modest, trudind multe ceasuri pe zi sub tavanul unei căsuţe dărăpănate, nu se dă bătut. Cei ce au ales să săvârşească cel mai frumos apostolat al muncii, conştienţi de rolul lor în societate, nu uită să lupte, sperând la un viitor mai bun, mai liniştit şi corespunzător demnităţii lor: „Având râvna recerută de muncă şi conduşi fiind de dragostea învăpăiată către neam, lege şi moşie, vă conjur, fraţilor, ca între marginile destoiniciei noastre să nu lăsăm un moment nefolosit, ci cu braţele vânjoase, sufletele fiindu-ne pline de puterea de acţiune, iar inimile de nădejdi înviorătoare să ne punem în lucrare toate forţele noastre intelectuale, pentru a contribui la propăşirea acestui neam pe toate terenele, căci: zilele grele sunt."[26].

Periodicele româneşti cu preocupări pedagogice ilustrează fidel eforturile cărturarilor, oamenilor de şcoală mai luminaţi de a promova o imagine ideală învăţătorului, dorindu-se a fi un model de urmat, indicând implicit scopul, directia spre care se îndreptau eforturile şi acţiunile românilor.

Aceştia încercau prin popularizarea acestui model, uneori denumit *dascăl adevărat*, şi prin aserţiuni de genul „nu e vorba aici de un slujbaş plătit, ci vorba e că pentru neamul românesc învăţătoriul – mai ales cel confesional – e unul dintre factorii de căpetenie, în ce priveşte propăşirea morală, intelectuală, socială şi materială a acestui popor"[27] să-i trezească pe tinerii învăţători „pentru a se pildui prin întregitatea lui"[28].

---

[26]Gheorghe Joandrea, *Activitatea extraşcolară a învăţătorului*, în „Educatorul", IV, 1912, nr. 5-6, p. 91.
[27]„Foaia Diecesană", II, 1887, nr.39, p. 4.
[28] Gheorghe Jianu, *O problemă*, în „Educatorul", III, 1911, nr.1, ianuarie, p. 1.

O modalitate inedită de revigorare a învățământul românesc şi de îmbogățire a experienței omului de la catedră a fost „activitatea învățătorească extraşcolară”[29]. Pentru îndeplinirea acestui deziderat, George Joandrea propune să se acționeze pe mai multe „ramuri de activitate învățătorească extraşcolară”, tinându-se cont de particularitățile psihologice şi sociale ale fiecărui învățător: „tot natul, care e dascăl adevărat, conform împrejurărilor sub cari trăieşte, să-şi aleagă pe cele mai accesibile firei şi capabililității sale”[30].

„Acum cînd începe a ni-se slăbi, în urma unui viitor obscur, aşezămîntul nostru cultural, şcoala, a cărei însemnătate a început să o înțeleagă şi țărănimea, care ne-a dat dat dovezi, ca un frumos semn de năzuință, sărind în apărarea ei”[31], se doreşte ca învățătorul să continue activitatea dăscălească şi prin instruirea celor adulți. „E dar neaparat de lipsă, ca mai în toate comunele româneşti să se țină cursuri pentru analfabeți [...], să încopciem plăcutul cu frumosul şi să arangiăm aşa numitele şezători poporale literare, [...] coruri şi reuniuni de cântări”[32].

Acțiunea de răspândire a culturii în mase se poate realiza şi prin intermediul publicisticii şi a cărții: „spre a desvolta în popor gustul de cetit, îndeamnă şi pe unii şi pe alții să se aboneze la ziare ieftine româneşti de cuprins variat, plăcut, atrăgător şi folositor, [...] studiază după putință bibliografia română, alege cărți potrivite pentru adulți şi popor şi formează în comuna-ți proprie prin contribuiri benevole o bibliotecă poporală”[33].

Un mijloc sigur spre înaintarea în cultură şi spre îmbunătățirea stării materiale a învățătorilor este autoperfecționarea:

---

[29] George Joandrea, *op. cit.*, p. 91.
[30] *Ibidem*.
[31] „Educatorul”, III, 1911, nr. 2, p. 6.
[32] George Joandrea, *op. cit.*, p. 94-95.
[33] *Ibidem*, p. 93.

„mai întâi de toate având dela Dumnezeu timp liber, foloseşte-l întru a ta perfecţionare [...], care în planul prim ţie îţi aduce folos”[34].

Ca o reflectare a spiritului nou ce a pătruns în învăţământ se constată faptul că învăţătorii au înteles necesitatea pregătirii ştiinţifice: „ceteşte şi studiază cărţi şi reviste din sfera pedagogică [...], literatura noastră românescă şi din literatura altor popoare, îndeletneceşte-te cu elaborarea de prelegeri practice şi disertaţiuni [...], să le ceteşti aici, iaca aici în despărţământul nostru învăţătoresc, eventual în adunările generale ale Reuniunei noastre”[35].

Având în vedere situaţia învăţătorilor din acea vreme, a apărut spiritul de asociere pentru a înţelege mai bine poziţia dascălului în societate, rolul pregătirii profesionale şi atitudinea autorităţilor faţă de învăţământul în limba română. Soluţia a fost organizarea de conferinţe şi reuniuni învăţătoreşti: „Precum omul singuratic are multe trebuinţe, şi spre ajungerea scopului, pentru care e creat, s-a văzut silit a forma familia, pe care o putem numi cea mai veche reuniune, aşa şi învăţătoriul ca om luminat, în faţa recerinţelor şi a pretensiunilor, ce le reclama timpul de odinioară, a simţit necesitatea de a se asocia cu colegii sei şi cu amicii educaţiunei şi instrucţiunei, pentru ca cu puteri împreunate şi mai uşor să poată ajunge scopul legat de chemarea cea grea învĕţătorească.

Învăţătoriul e şcoala! Reuniunea învăţătorilor e şcoala şcoalelor, al cărei învăţătoriu e esperinţa. Scopul este infinitul, ear mijloacele conducătoare la scop sunt: cunoaşterea de sine, frăţietatea şi buna înţelegere dintre învăţători!”[36]

---

[34] *Ibidem*, p. 91.

[35] *Ibidem*, p. 92.

[36] Iosif Moldovan, învăţător, *Sentinţe*, în „Almanch edat de Reuniunea învăţătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului”, Caransebeş, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 222.

Adunările reuniunii învățătorilor au devenit adunări naționale ale poporului român în momentul în care românii au conştientizat că năzuința supremă, „conştiința națională nu era altceva decât conştiința unității, a necesității istorice şi legitime a unirii tuturor românilor într-un organism politic unitar şi independent”[37].

Rolul acestora, aportul la înfăptuirea idealului unității naționale a fost precizat: „învățătorii fac educația poporului, ei sînt sfetnicii lui, ei sînt apostolii care propoveduiesc cuvîntul binelui şi adevărului în popor îndrumîndu-l către unire şi strîngerea rîndurilor [...]. Pentru învingerea acestor rele se cere unirea forțelor, gruparea în jurul unui drapel comun.”[38].

Bibliografie

Birou, Virgil, *Situația culturală din Banat*, în „Revista Institutului Social Banat-Crişana”, VIII, 1941, ianuarie-aprilie, p. 1-29.

David, Doina, *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura Facla, 1980.

Deleanu, Mihai, *Ludimagister, prima revistă pedagogică la Reşița*, în „Banatica”, III, Reşița, 1975, p.317-327.

Grecu, V. Victor, *Idealul unității naționale în presa românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996.

Leu, Valeriu, Zaberca, Vasile, *Un dascăl bănățean la cumpăna de veacuri: Ion Simu 1844-1932*, în „Banatica”, Reşița, 1983, p.433-438.

Marienescu, Atanasie Marian, *Învățătorul şi poporul*, Ediție îngrijită, prefață şi bibliografie de Eugen Blăjan, Bucureşti, Editura Albatros, 2001.

Mârza, Daniela, *Imaginea învățătorului bănățean reflectată în circularele şcolare. Studiu de caz: protocolul de circulare al satului Moravița (Banat) 1819-1859*, în „Anuarul Institutului de istorie *George Barițiu*”, Cluj-Napoca, 2001.

---

[37]Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale în presa românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 138.

[38]„Foaia Diecesană”, II, 1915, nr. 14, p. 3.

Munteanu, Ioan, *Banatul istoric, 1867-1918*, vol.I, Timisoara, Editura Excelsior, 2006.
Răduică, Georgeta, Răduică Rădulin, *Dicționarul presei româneşti(1731-1918)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1995.

Izvoare

„Almanach edat de Reuniunea învățătorilor dela şcoalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeşului", Editura Comitetului Reuniunii, Caransebeş, 1899.
„Educatorul", 1909, 1910, 1911, 1912, 1913.
„Foaia Diecesană, Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebeşului", 1886, 1887, 1915.

THE ROMANIAN PRESS WITH PEDAGOGIC PREOCCUPATIONS IN BANAT, IN THE PERIOD 1886-1918. ABOUT THE TEACHER

(Abstract)

Key-words: *the Banat press, pedagogic preoccupations, the teacher*

In this article we attempt to present the features of the Romanian Banat education at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, highlighting the role of the teachers in local schools.

The study of Romanian journals and magazines of Banat with pedagogic preoccupations allowed us to discover a chronicle of aspirations and endeavours of some glorious ancestors, supporters and promoters of the language, of the national customs, of our traditions, whose motto was the national and cultural mission.

The Romanian periodicals with pedagogic preoccupations illustrate in a faithful manner the efforts of teachers to promote an ideal image of the school teacher, as a true role model, implicitly indicating the purpose, the direction where the efforts and actions of Romanians were directed.

We preferred, as the reader shall remark, to grant a vast space to the phrases and wording of articles of that time, considering that they have the capacity to grasp the best the issues of our study.

VI. Biblioteconomie

PRIN MARILE BIBLIOTECI ALE LUMII: SPRE BIBLIOTECA VIITORULUI

Voica RADU

O părticică din fiinţa noastră istorică se află în fiecare din aceste minuni ale minţi omeneşti: *cartea* şi *biblioteca*. Lungul drum al *cărţii* şi al *scrierii*, de la tăbliţele de argilă sumeriene şi papirusurile egiptene, de la pergament la manuscrisele medievale şi până la textele tipărite sau, mai nou, la suportul electronic, reprezintă tot atâtea trepte de evoluţie a omenirii. Dar zorii umanităţii, începuturile îndepărtate, originile, geneza *scriere – carte – bibliotecă*, reunesc, poate, cel mai bine esenţa spiritului nostru.

Scrisul a fost una dintre descoperirile de importanţă capitală din istoria omenirii, fără scris, lumea noastră s-ar fi configurat cu totul altfel. Începând de la tăbliţele de lut din vechiul Sumer şi până la atât de cunoscutele programe de editare de text ale zilelor noastre, scrisul „a reprezentat, poate, cea mai importantă formă de comunicare a ideilor, conceptelor, teoriilor, practic, a întregii culturi umane”[1]. Când ne gândim la scris, unul dintre primele cuvinte care ne vin în minte este *carte*. *Cărţile* au reprezentat, timp de sute de ani, singurele modalităţi de transmitere a unor informaţii, indiferent de natura acestora (religioase, ştiinţifice, laice etc.), transformarea lor reflectând evoluţia tehnologică a omenirii. Astfel, foarte mult timp, cărţile au fost scrise de mână şi apoi copiate de persoane special instruite şi calificate în acest sens. Odată cu apariţia

---

[1] Elisabeth Harper, *Povestea scrisului*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1960, p. 14.

tiparului (în Europa, în jurul anului 1450, în China şi Coreea el fiind cunoscut cu mult înainte), lucrurile s-au simplificat şi cărţile au intrat în firescul acelor timpuri, devenind o realitate accesibilă marelui public.

Datorită invenţiei lui Gutenberg, în perioada 1450-1500, în marile centre europene (Veneţia, Mantua, Nürenberg, Augsburg, Basel, Köln, Lyon, Milano, Paris, Roma, Strasbourg etc.) s-au tipărit primele cărţi, numite *incunabule* (denumire preluată din tehnica de tipărire, prin crearea unor matriţe în lemn în formă de leagăn). *Incunabulul* este un exemplar dintr-o carte tipărită sau oricare altă imprimare (tipărire), poate fi chiar o singură pagină, care a fost tipărit în primii ani ai introducerii tiparului (între 1455 şi 1501). *Primul incunabul* recunoscut este *Biblia*[2] tipărită în jurul anului 1455 de Gutenberg, fiind considerată prima carte tipărită din Europa. S-au păstrat doar patru exemplare complete.

Până la mijlocul secolului XIX când a fost introdusă *tipografia* (tiparniţa) cu aburi, *tipăritul* se făcea manual.

România se numără printre primele ţări care au introdus tiparul imediat după 1500. Ieromonahul Macarie, care a învăţat meşteşugul tiparului la Veneţia, a început această activitate la Târgovişte, capitala Ţării Româneşti, sprijinit de domnitorul Radu cel Mare. Prima carte tipărită a fost în 1508, *Liturghierul lui Macarie*.

Conceptul de *carte* a rămas neschimbat timp de secole, în ciuda faptului că tehnologia imprimării s-a modificat radical. Aceasta s-a încheiat acum câţiva ani, deoarece cărţile au intrat într-o nouă etapă evolutivă − *cartea electronică*, sau *e-cartea* − care este o versiune digitală a unei lucrări (existentă deja în format scris sau difuzată doar în formatul digital), versiune ce

---

[2] Nicolae Şarambei, *Istoria cărţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990, p. 27.

poate fi vizualizată fie prin intermediul unui calculator, fie prin intermediul altor dispozitive compatibile. *Cărţile electronice* prezintă unele dezavantaje (piratarea, numărul încă mic al utilizatorilor), dar şi multe avantaje. Primul (şi probabil cel mai important) este spaţiul ocupat. *E-cărţile* ocupă foarte puţin spaţiu pentru depozitare, toate cărţile scrise vreodată în lume încăpând pe un *hard disk* performant. În acest format, „cărţile sunt mult mai accesibile şi «mai portabile», ceea ce reprezintă un factor foarte important în ziua de azi. Alt avantaj este reprezentat de costul foarte mic al publicării unei astfel de cărţi, un factor care s-ar putea dovedi a fi decisiv, pe termen lung, în evoluţia cărţilor electronice”[3]. Ar mai fi şi alte avantaje: cel ecologic (protejarea pădurii) şi cel „medical” (alergii, microbi – praful de carte).

Din nefericire, se pare că *e-cărţile* reprezintă viitorul conceptului de *carte* şi că, la un moment dat, *cărţile de hârtie* vor fi privite ca nişte curiozităţi, ca nişte obiecte de anticariat. Evident, acest moment este încă departe în viitor, dar se pot observa deja semnele sale prevestitoare. Acest viitor necesită sprijinul a două elemente ajutătoare majore: dezvoltarea mai rapidă a tehnologiilor care să permită citirea *e-cărţilor* într-un mod la fel de natural ca şi o carte obişnuită şi stabilirea unui canal de distribuţie care să elimine acei intermediari (agenţi, edituri etc.) dintre un autor şi publicul său. Rămâne de văzut dacă acest lucru se va întâmpla sau nu şi, dacă da, cât de curând va fi.

Dar cărţile scrise de-a lungul vremii s-au păstrat în *biblioteci*, stând mărturie istoriei şi evoluţiei spiritului uman. *Cea mai veche bibliotecă* cunoscută este cea de la Ninive, *Biblioteca regelui Asurbanipal* care cuprindea două încăperi cu

---

[3] Pierre Carlier, *Cartea un călător milenar*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1964, p. 127.

numeroase lăzi în care s-au găsit peste 22 000 de tăbliţe de lut. Aceasta avea şi un bibliotecar şi chiar cataloage din care au ajuns fragmente până în epoca contemporană şi au putut fi studiate cu ajutorul calculatoarelor. În Grecia au funcţionat, de asemenea, biblioteci. La Atena existau în şcoli, în temple sau funcţionau *biblioteci personale*, cum a fost cea a lui Aristotel sau cea a lui Pisistrate. *Biblioteca din Alexandria* cuprindea aproximativ 700 000 de manuscrise care au fost sistematizate şi catalogate de personalităţi ştiinţifice ale vremii.

Biblioteca din Pergam a ajuns în posesia reginei Egiptului, Cleopatra, această bibliotecă alăturându-se apoi celei din Alexandria. Romanii au continuat tradiţia, creând şi prima *bibliotecă publică* în timpul lui Caesar şi o bibliotecă cu două secţii, de limbă greacă şi de limbă latină, în timpul împăratului Augustus. În secolele V şi VI, după ce Imperiul Roman s-a destrămat, *bibliotecile* au fost mutate în mănăstiri din cauza vremurilor tulburi. Multe biblioteci au fost răspândite în mânăstirile din Anglia, Scoţia, Irlanda şi Spania. La începutul secolului al IV-lea, Constantin cel Mare a înfiinţat la Constantinopol o *bibliotecă* care a dăinuit până la 1453. Începând cu Carol cel Mare, s-au adunat cărţi în biblioteca regală care, după revoluţia din 1789, „a format baza *bibliotecilor naţionale*"[4].

În epoca medievală, în Europa au continuat să se creeze *biblioteci personale ale intelectualilor* vremii, precum şi *biblioteci de curte ale împăraţilor, regilor, seniorilor*. Pe de altă parte, au cunoscut o largă înflorire *bibliotecile clericale* şi cele ale *universităţilor*. Cele clericale (ale mânăstirilor, ale papilor, patriarhilor, episcopilor etc.) au lăsat un fond de carte deosebit de bogat.

---

[4] *Ibidem*, p. 94.

În secolul al X-lea, s-a fondat, la Bagdad, o *bibliotecă* cuprinzând 12 000 de volume: opere inedite, traduceri din greacă, sanscrită, chineză. În 1233, activitatea acesteia s-a lărgit considerabil, fiind construită aici o bibliotecă pentru toate popoarele Orientului, cu sute de mii de cărţi. De remarcat, că în răstimpul secolelor X-XIII, Orientul a cunoscut foarte numeroase şi bogate *biblioteci particulare*. Celebră era *biblioteca din Cairo* care, în secolul al X-lea, poseda un fond de 1 600 000 de volume de matematică, filosofie etc.

Până în secolul al X-lea apare noul mobilier numit *lectrium* sau *pulpitum*, era un pupitru cu tăblia înclinată pe care se culcau cărţile astfel încât să se vadă titlul trecut doar pe copertă şi, eventual, să poată fi consultate pe loc. În unele biblioteci volumele erau prinse cu lanţuri de pupitru pentru a le feri de răufăcători. Abia în secolul al XVII-lea, când numărul cărţilor a crescut, acestea au început să fie aşezate, ca astăzi, vertical, ceea ce a dus la imprimarea numelui autorului şi a titlului pe cotor. Rafturile erau înălţate până la tavan şi uneori se construiau galerii la jumătatea pereţilor pentru a înlesni accesul la cărţi.

Începând cu secolul al XII-lea au luat fiinţă *primele biblioteci universtare* la Bologna, Oxford, Paris, Praga, Viena, Cracovia, Heidelberg etc. Biblioteca din Oxford, arsă deoarece a fost considerată eretică, în 1549, din porunca lui Edward VI, a fost restaurată de Thomas Bodley între 1597 şi 1602, dată după care a devenit cunoscută sub numele de *Bodleian Library*. La Florenţa, „Cosimo de Medici a înfiinţat Biblioteca Marciană, iar Lorenzo Magnificul Biblioteca Laurentiană. În 1602, cardinalul Frederioco Borromeo pune temelia Bibliotecii Ambrosiene din Milano cu acces pentru public din 1609”[5].

---

[5] *Ibidem*, p. 105.

Biblioteca Regală a Franţei a fost creată de Ludovic al XII-lea (1498-1515) la Blois. În timpul regelui Francisc I (1515-1547) la Fontainbleu, biblioteca a fost mutată şi i s-a adăugat biblioteca personală a regelui. Condusă de Guillaume Budé, aceasta a fost îmbogăţită cu însemnate fonduri de manuscrise greceşti şi orientale. În timp au fost făcute numeroase achiziţii: *manuscrisele Caterinei de Medici*, documente istorice ale lui Lomenie de Brienne, *manuscrisele lui Hurault*. În 1622 exista un catalog care menţiona 6 000 de manuscrise. Au loc importante achiziţii în timpul lui Colbert: biblioteca lui Gaston d'Orléans, bibliotecile lui Ph. de Béthune şi Fouquet, colecţia de stampe a abatelui de Marolles. În 1718 biblioteca număra 70 000 de volume, continuând să crească în permanenţă. În secolul XVIII, biblioteca a fost împărţită în patru departamente: imprimate, stampe, manuscrise, monede şi medalii. Din 1735, biblioteca regală este deschisă publicului. În timpul revoluţiei va număra aproximativ 157 000 de volume

Biblioteca Mazarină a fost una dintre cele mai importante colecţii de cărţi din secolul XVII atât prin cantitatea cât şi prin calitatea documentelor strânse. Gabriel Naudé, fostul bibliotecar al lui Richelieu a achiziţionat 45.000 de volume în timpul celor zece ani în care călătorise prin Flandra, Italia, Germania, Spania, Anglia. În prezent Mazarina este una dintre cele mai bogate biblioteci pariziene.

Biblioteca lui Colbert conţine cele mai preţioase cărţi ale Catedralei din Metz, printre acestea figurând şi *Psaltirea*, şi *Biblia* lui Carol cel Mare. După moartea lui Colbert, cele 60 000 de volume ale colecţiei au fost vândute la licitaţie de către moştenitorii săi; în secolul următor, Ludovic al XV-lea a cumpărat de la unul din ei 15 000 de manuscrise.

Biblioteca Congregaţiei benedictine reformată de la Saint-Maur a instituit la Saint-Germain-des-Prés o bibliotecă deve-

nită centru de cercetări, de clasificare şi de publicaţii sistematice a scrierilor medievale. Cei mai de seamă erudiţi ai acestui ordin au fost Jean Mabillon (1632−1703) şi Bernard Montfaucon (1653−1741); primul dintre cei doi a colaborat la inventarierea manuscriselor latine de la *Biblioteca Regală a Franţei* şi întreprinde o seamă de călătorii în Italia pentru a descoperi şi copia manuscrise vechi.

Şi *Biblioteca Vaticanului* înregistrează o îmbogăţire a fondurilor sale, cele mai importante colecţii fiind colecţia de *manuscrise Orsini*, *Biblioteca de la Heidelberg* şi *biblioteca reginei Cristina a Suediei*. Orsini îşi adunase pentru colecţia sa manuscrisele lui Petrarca, Boccaccio, manuscrise bizantine provenite de la emigranţii greci Lascaris.

Biblioteca din Berlin s-a constituit în 1661 pe baza colecţiei ducelui de Brandenburg, într-un palat, fiind cel mai mare complex de clădiri istorice din centrul Berlinului. Un nou început l-a constituit în viaţa bibliotecii începutul seolului XIX, când pe lângă bibliotecă s-a înfiinţat o universitate. Biblioteca va putea fi consultată numai de către profesori şi va fi condusă de rectorul universităţii.

Biblioteca din Sankt Petersburg a fost fondată în 1795 şi deschisă în ianuarie 1814. Cei mai prestigioşi scriitori şi compozitori ruşi au muncit la această bibliotecă, printre ei numărându-se şi Lev Tolstoi. Această *bibliotecă* dispune de 26 de săli de lectură frecventate de mai mult de un milion de cititori pe an, având în posesie peste 98 milioane opere, periodice şi manuscrise. Fondurile ruseşti de carte sunt cele mai substanţiale din lume; de asemenea, foarte bogat este departamentul de timbre. Fondul de carte, care conţine mai mult de 6 000 de cărţi vechi, reunite într-un cabinet vechi, reconstituie atmosfera unei biblioteci monastice din secolul XV. Aici se află celebra bibliotecă a lui Voltaire ce cuprinde aproximativ 7 000 volume, de asemenea *biblioteca lui Diderot*,

recent regăsită, autografele lui Petru cel Mare, *Evanghelia lui Ostromir*.

În secolele XVIII şi XIX, iau fiinţă mari biblioteci publice devenite ulterior biblioteci naţionale: *Biblioteca de la British Museum, Biblioteca Congresului* (Washington, 1802) etc.

În spaţiul nostru, *cele mai vechi centre de cultură* ale Ţării Româneşti erau la *Mănăstirile Vodiţa*, *Tismana* şi *Cozia*, primele două ctitorite de Nicodim în a doua jumătate a secolului XIV. Aici se copiau şi se împodobeau manuscrise. Astfel de lăcaşuri de cultură activau şi în Moldova, la Neamţ (sfârşitul secolului XIV) şi la Bistriţa (începutul secolului XV). În două dintre aceste mănăstiri s-au scris cele mai vechi cărţi ale noastre: *Tetraevangheliarul* din 1404−1405, copiat de Nicodim la Tismana şi un *Tetraevangheliar,* întocmit şi pictat la 1429 de Gavril Uric, la Neamţ (aflat în prezent la Biblioteca Bodleiană din Oxford). Alte biblioteci au luat fiinţă în secolul XV, la Voroneţ (de unde provin primele cărţi româneşti), Putna şi Bistriţa (unde s-au păstrat primele noastre tipărituri). În rafturile bibliotecilor mănăstireşti, pe lângă cărţile de cult, se găseau şi zbornice conţinând fragmente de cronici, legende hagiografice, vieţi de sfinţi etc. *Primele biblioteci domneşti* din istoria noastră au fost cele ale lui *Despot Vodă* (1561−1563), creator de şcoală superioară la Cotnari, şi *Petru Şchiopul* (1574−1591). Tot din secolul XVI datează şi *biblioteca lui Luca Stroici*, mare logofăt al Moldovei, care spre sfârşitul vieţii şi-a dăruit cărţile Mănăstirii Dragomirna. În 1547 s-a înfiinţat *prima bibliotecă şcolară în ţara noastră*, pe lângă gimnaziul luteran din Braşov, prin strădania umanistului sas Johann Honterus. În fruntea bibliotecilor din secolul XVII se află cele ale unor mari cărturari cum sunt: Grigore Ureche, Miron Costin, Udrişte Năsturel etc. Singurele biblioteci din care s-au păstrat exemplare, din acea vreme, sunt *biblioteca de la Mănăstirea Mărgineni* (Prahova) *a stolnicului Constantin*

Cantacuzino şi cea de la *Horezu*, a lui *Constantin Brâncoveanu. Prima bibliotecă din Transilvania* este legată de numele lui Sava Brancovici, mitropolit de Alba Iulia. *A doua bibliotecă ardeleană*, datând din 1693, este cea a *Bisericii Sf. Nicolae* din Şcheii Braşovului. În secolul XVIII, legendara *bibliotecă a Mavrocordaţilor* era invidiată şi râvnită de suverani, principi ai bisericii şi colecţionari din întreaga Europă. Bibliotecile mănăstireşti de la Secu, Dragomirna şi Bisericani din Moldova, precum şi Poiana Mărului şi Cernica din Ţara Românească au cunoscut şi ele o perioadă de renaştere în secolul al XVIII-lea. Tot în acest timp se înmulţesc şi bibliotecile particulare.

În 1727 s-au pus bazele *bibliotecii Blajului*, a treia bibliotecă a românilor din Transilvania, cu cărţile episcopilor Ioan Giurgiu şi Inochentie Micu. Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, Mihai Şuţu între alţii au donat cărţi şi au adus îmbunătăţiri bibliotecii. Hrisovul din ianuarie 1776, dat de Alexandru Ipsilanti, prevedea ca „peste cărţi să fie şi un epistat credincios, adică bibliotecariu orânduit”[6]. Potrivit celor mai mulţi istorici şi cercetători, *Biblioteca Naţională a României* îşi regăseşte originile în una dintre cele mai vechi biblioteci din România − *Biblioteca Colegiului Sf. Sava din Bucureşti*. Aceasta şi-a pus colecţiile la dispoziţia publicului larg în 1838, atunci când aproape 1000 de volume de carte franţuzească au fost catalogate. După Unirea din 1859, *Biblioteca Colegiului Sf. Sava* a obţinut statutul de *bibliotecă naţională*, primind alternativ denumirile de *Biblioteca Naţională* şi *Biblioteca Centrală*. În anul 1864, apare *Legea reglementării publice*. Conform acestei legi, ea primeşte titulatura de *Biblioteca Centrală a Statului*. În aceasta formulă, biblioteca avea să funcţioneze până în anul 1901, când a fost desfiinţată, colecţiile

---

[6] Nicolae Şarambei, *op.cit.,* p.128.

ei fiind transferate *Bibliotecii Academiei Române*. Ca rezultat al deciziei din 1901, *Biblioteca Academiei* a primit şi atribuţiile unei biblioteci naţionale, situaţie care a durat până in anul 1955, când a fost înfiinţată *Biblioteca Centrală de Stat*, ca principala bibliotecă publică a ţării, cu atribuţiile specifice unei biblioteci naţionale. Imediat după prăbuşirea comunismului (decembrie 1989), la începutul lunii ianuarie 1990, *Biblioteca Centrală de Stat* a devenit *Biblioteca Naţională a României*, ca urmare a deciziei adoptate de noua putere.

Colecţiile *Bibliotecii Naţionale a României* cuprind circa 13 000 000 de unităţi bibliografice cu caracter enciclopedic, organizate în fonduri curente − publicaţii româneşti şi străine (cărţi, ziare şi reviste) şi fonduri ale colecţiilor speciale (bibliofilie, manuscrise, arhiva istorică, periodice româneşti vechi, stampe, fotografii, cartografie, audio-vizual).

Şi totuşi, biblioteca nu va mai fi ceea ce a fost. Această afirmaţie este cel mai elocvent ilustrată prin construcţia *Noii Biblioteci de la Alexandria* şi prin lansarea la Paris a celei mai mari biblioteci digitale din lume. *Noua Bibliotecă din Alexandria*, sau *Biblioteca Alexandrina*, cum este numită, s-a deschis în 2002 şi este considerată „una dintre cele mai importante lucrări arhitectonice din ultimele decenii”[7]. Descrierea bibliotecii ne înfăţişează o construcţie magnifică, de forma unui semi-cilindru vertical, a cărui perfecţiune geometrică aminteşte de impunătoarele edificii ale Egiptului Antic. Simplitatea este caracteristica principală a proiectului. O linie dreaptă străpunge forma cilindrică a bibliotecii servind drept pasarelă pentru pietoni, pentru a facilita accesul la Universitatea din Alexandria aflată în partea de sud. Pasarela trece deasupra unei şosele cu trafic intens pentru a ajunge la al doilea etaj al bibliotecii şi

———————

[7] Fabrice Pataut, *Noua bibliotecă de la Alexandria*, Editura Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2006, p. 17.

continuă până la o piaţă publică din partea de nord a clădirii, îndreptată spre mare. La vest de pasarelă, o parte din cilindru este desprinsă, creând un gol unde se află intrarea principală în bibliotecă. Intrarea este situată faţă în faţă cu intrarea unei mai vechi săli de conferinţe şi pare că se înclină în faţa acestei construcţii cu care se învecinează. Între cele două clădiri se află o piaţă acoperită cu dale, iar o sferă vastă, în subteranul acesteia, adăposteşte un planetariu. Din forma de cilindru a fost decupată o porţiune oblică. În mod normal, aceasta ar da naştere unei suprafeţe eliptice, dar arhitecţii au început cu un cilindru eliptic care este înclinat faţă de verticală. Astfel, în clădirea obţinută de ei zona parterului şi planul înclinat al acoperişului formează cercuri perfecte. Pereţii înclinaţi ai bibliotecii sunt îndreptaţi toţi către nord, către mare, la fel ca şi panta acoperişului. Dacă un cilindru normal este o formă statică, formele neregulate ale bibliotecii îi conferă impresia de mişcare – impresie întărită de clădirea cu 10 etaje care se întinde pe verticală de la 10 m sub pământ până la 32 m deasupra lui. Peretele sudic al cilindrului este acoperit cu plăci de granit care au fost despicate, şi nu tăiate, din blocuri uriaşe. Suprafaţa lor este neregulată, cu contururi fine. Aceste plăci de granit sunt inscripţionate cu simboluri alfabetice din întreaga lume. Soarele şi lumina care se reflectă dintr-un bazin cu apă învecinat dau naştere unui joc de umbre pe simbolurile sculptate, evocând pereţii templelor egiptene antice. Vasta sală centrală a bibliotecii – un semicerc cu un diametru de 160 m – este o încăpere care copleşeşte, de asemenea. Peretele arcuit este făcut din elemente de beton cu îmbinări uscate, în timp ce peretele drept este acoperit cu piatră neagră şlefuită originară din Zimbabwe. Parterul este construit sub formă de amfiteatru cu şapte niveluri având forma unor terase şi coborând la nord, înspre Marea Mediteraneană.

Cea mai mare bibliotecă digitală din lume, considerată un paradis al cunoaşterii, reunind de la manuscrise antice chinezeşti, primele hărţi ale Lumii Noi, ziare irakiene sau texte originale semnate de Rabelais, a fost deschisă la Paris, în aprilie 2009: *Proiectul World Digital Library (WDL),* care aduce la un loc unele dintre cele mai valoroase opere ale lumii, a fost inaugurat la Centrul Unesco din Paris. Platforma *online* va avea structura unei ferestre digitale prin intermediul căreia internauţii vor putea accesa zeci de mii de texte rare din ţări precum Arabia Saudită, Africa de Sud şi Suedia.

Biblioteca digitală este cotată ca instrument educaţional singular în lume, materialele fiind accesate gratuit şi traduse în şapte limbi: „Sperăm ca acest proiect să ajungă o platformă care să promoveze diversitatea culturală şi să răspundă nevoilor educaţionale, într-o lume care este orientată în prezent către conţinut mediatic facil”[8], a spus John Van Oudenaren, directorul proiectului. În parteneriat cu instituţii din întreaga lume, curatorii de la Unesco şi de la *Biblioteca Congresului* au încercat să acopere o arie geografică cât mai extinsă − obiectiv limitat de lipsa digitalizării în multe ţări din lume, în particular ţări din continentul african. „Este un proces în desfăşurare, pe termen lung. În acest moment avem 32 de instituţii partenere. Am vrea să avem o instituţie parteneră în fiecare ţară din lume, pentru că numai atunci vom ajunge o bibliotecă cu adevărat globală”[9], a spus Van Oudenaren. Orientul Mijlociu este una dintre principalele zone de interes cultural. *Biblioteca Naţională a Irakului* va contribui cu o selecţie de ziare şi publicaţii periodice din secolele XIX şi XX, scrise în arabă, engleză, kurdă sau turcă, iar *Biblioteca Alexandrina* va furniza

---

[8]http://www.mondonews.ro/World-Digital-Library-cea-mai-mare-biblioteca-digitala-din-lume+id-9298.html, 12 aprilie 2009, Corina, Şincu, „World Digital Library”.

[9] *Ibidem*.

volume din *Descrierea Egiptului*, operă a unor observatori francezi din timpul cuceririi napoleoniene din 1798. „Multe dintre problemele recente dintre Occident, lumea arabă şi cultura islamică, derivă din lipsă de înţelegere. Acest proiect ne va permite să ne prezentăm originile convingerilor, cultura şi literatura. Comunicarea acestor noţiuni va fluidiza dialogul şi va prezenta cultura arabă în lume", a spus Sohair Wastawy, bibliotecar şef la *Biblioteca Alexandrina.*[10]

În acestă idee a configurării unei *biblioteci globale* care să faciliteze dialogul intercultural, *WDL* îşi va concretiza potenţialul prin accesul la produse culturale unice specifice fiecărei ţări. Astfel, *Biblioteca Naţională din Franţa* a contribuit cu o colecţie selecţionată, incluzând un manuscris având o pictură a lui Jean Fouquet, primele filme ale fraţilor Lumière şi o înregistrare a imnului naţional al Franţei, *La Marseillaise* din 1898. Colecţia britanică va cuprinde o selecţie de desene de anatomie şi de texte ştiinţifice, incluzând şi prima schiţă a ADN-ului, făcută de Francis Crick, care arăta structura de dublă spirală a moleculei.

Proiectul a costat câteva zeci de milioane de dolari şi a fost susţinut din donaţiile private ale unor companii precum Google sau Microsoft.

WDL este cel mai amplu *proiect de digitalizare culturală*. Uniunea Europeană a lansat un proiect similar, intitulat *Europeana* în noiembrie anul trecut, transferând online milioane de cărţi, opere de artă, hărţi, filme şi conţinut audio-video din bibliotecile naţionale şi din galeriile europene.

Biblioteca Digitală Europeană a conectat bibliotecile virtuale de pe Internet ale statelor membre. În jur de 138 milioane de cititori sunt înregistraţi în prezent în cadrul bibliotecilor din Uniunea Europeană.

---

[10] *Ibidem*.

Bibliografie selectivă

Carlier, Pierre, *Cartea un călător milenar*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1964,

Harper, Elisabeth, *Povestea scrisului*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1960;

Pataut, Fabrice, (trad. Ioan Creţu), *Noua bibliotecă de la Alexandria*, Editura Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2006;

Şarambei, Nicolae, *Istoria cărţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990.

Surse Internet:

http://www.mondonews.ro/World-Digital-Library-cea-mai-mare-biblioteca-digitala-din-lume+id-9298.html, 12 aprilie 2009, Şincu, Corina, „World Digital Library”.

Abstract

The present article brings into discussion the concept of the *library* and its importance for the spiritual evolution of the humanity along the time. The most important libraries of the world are mentioned and their contribution to the cultural development. We have also presented the first important libraries which were created in our country, revealing the synchronized change of our culture with the European one. Across the centuries this concept of *library* has been continuously modified according to the humanity progress, in general. The books made of paper are replaced by the e-books. So, the most recent renewing of the concept is represented by the *digital library* that has appeared in the idea of a *global library*. This final concept exeeds the limits of the *classical library*, because it becomes a tool for intercultural communication of the entire planet.